

II OSA

KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN NYKYTILANNE

3. Kangasalan maaseutualueiden kulttuuriympäristöt ja niiden hoito

3.1. Inventoinnit

Arvotusten ja suositusten pohjana ovat olleet julkaistut inventointiraportit ja työn aikana tehdyt lisäselvitykset. Työssä on käytetty seuraavassa esiteltyjä raportteja. Museoviraston ja ympäristöministeriön julkaisussa *Rakennettu ympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt* (1993) kohteet on valittu siten, että eri maakunnille luonteenomaiset kulttuuripiirteet tulisivat mahdollisimman hyvin edustetuiksi. Inventoinnin kaksi pääkategoriaa ovat historiallinen ja esteettinen. Kangasalla valtakunnallisesti merkittäviä ympäristöjä on yhteensä kahdeksan kappaletta. Rajauksia ja kohteita ollaan parhailaan päivittämässä ja tilanne Kangasalankin kohdalta tulee muuttumaan.

Ympäristöministeriön *Maisema-alue työryhmän mietinnön II* (1992) mukaan *valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet* jakautuvat maisemakokonaisuuksiin ja maisemanähtävyyksiin. Merkittävyytensä puolesta maisema-alueet jaetaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaisiin alueisiin. Kangasalla on yksi valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys ja kaksi maakunnallisesti arvokasta maisemakokonaisuutta sekä yksi maisemanähtävyys.

Tampereen seutukaavaliiton *Pirkanmaan kulttuurihistoriallisten kohteiden* (1990) selvitys palvelee ennen kaikkea seutukaavan laatimisesta. 1990 laadittuun täydennys selvityksen kohdeluetteloon on valittu ne kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset, rakenteet ja

alueet, joilla voidaan katsoa olevan erityistä merkitystä Tampereen seutukaava-alueen menneisyyden ja historian kehityksen ilmentäjänä. Täydennys selvityksessä ei ole luokiteltu kohteita niiden arvon mukaan. Kaikki kohteet ovat sellaisia joiden säilymiseen tulisi pyrkiä ja alueiden suunnittelussa kiinnittää erityistä huomioita. Maakunnallisesti arvokkaita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita on 44 kappaletta. Ohjelman yhteydessä ehdotetaan uusia rajauksia maakunnallisesti arvokkaista kohteista.

Pirkanmaan ympäristökeskuksen raportin *Pirkanmaan perinnemaisemat* (1999) kohteet on inventoitu vuosina 1992-1996. Raportti julkaistiin vuonna 1999. Perinnemaisemien kartoitus perustuu kasviston ja kasvillisuuden inventointiin, joiden avulla voidaan arvioida alueen maankäyttöä, sen perinteisyyttä ja jatkuvuutta. Kartoituksessa etsittiin etenkin *perinnebiotooppeja* eli perinteisesti laidunnettuja tai niitettyjä alueita, joita ei ole kynnetyt tai kylvetty, käsitelty torjunta-aineilla eikä keinolannoitettu. Kangasalla on yhteensä kolme maakunnallisesti arvokasta ja yhteensä 11 kappaletta paikallisesti arvokasta perinnemaisemaa. Maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaat perinnemaisemat on jaoteltu kolmeen luokkaan, sen mukaan kuinka tiukasti ne täyttävät eri arvokriteerit. Osa luetteloiduista perinnemaisemista ei täytä enää kriteereitä, esim. laiduntaminen on lopetettu. Kohteet on kerrottu osa-aluekuvauksissa. Maastokäyntien yhteydessä on tullut esiin joitakin paikallisesti arvokkaita perinnemaisemia, joita ei ole luuteltu.

Pirkanmaan maakuntamuseon inventointi kertomus *Esihistorialliset kohteet* on vuodelta 1994. Inventointi oli nk. perusinventointi, jossa tarkastettiin tunnetut esihistorialliset kiinteät muinaisjäännökset sekä paikallistettiin

ja tarkistettiin alueen irtolöytökohteet. Tällä hetkellä Kangasalta tunnetaan kiinteitä esihistoriallisia muinaisjäännöksiä.34 kpl ja irtolöytöpaikkoja 67 kpl Osa-alueiden analyysi- ja suosituskartoissa on osoitettu kiinteät muinaisjäännökset.

Olemassa olevia inventointeja on täydennetty tutkimalla vanhoja isojakokarttoja Hämeenlinnan maanmittauslaitoksen arkistossa. Kartoista on tutkittu mm. kylätonttien paikat, vanhat tielinjaukset sekä vanhimmat niityt ja pellot. Kylien historian ja kantatalojen selvitykseen on käytetty myös Eino Jutikkalan Längelmäveden seudun historia II:sta.

Maaseudun kulttuuriympäristöohjelman alueet ja kohteet arvotettu maastokäyntien, kyläiltojen ja inventointien perusteella.

Kunnassa tehdyt inventoinnit

Rakennusinventointi

Kangasalla on tehty ensimmäinen koko kunnan kattava rakennusinventointi 1978. Tällöin inventointikriteerit ja -tapa ovat kuitenkin olleet erilaiset kuin nykyään, joten se ei täytä niitä tarpeita, mitä tämän päivän rakennusinventoinnille asetetaan. Inventointia onkin täydennetty Suinulan-Havisevan alueelle osayleiskaavan yhteydessä kesällä 1998. Maaseutualueiden kyllä, joihin on tehty inventointi kesällä 1999, ovat Haapaniemi, Heponiemi, Iharin Keljo, Monikkala ja Kaukola, Kautiala, Kuru, Majaalahti, Mäyrä, Paalila, Ponsa, Raikku, Sammalisto, Suomatka, Säynäjäjärvi, sekä Tohkala. Lintuvesien osayleiskaavan yhteydessä on inventoitu Jokioisten, Herttualan, Tiihalan, Leipin ja Tohkalan sekä Liuksialan kylissä muutamia kohteita. Taajaman osayleiskaavan yhteydes-

sä on inventoitu joitakin yksittäisiä kohteita. Inventoinnit on tehty syksyllä 2000. Kulttuuriympäristöohjelman yhteydessä on esitetty mahdollisesti inventoitavia kohteita, mutta maankäytön suunnittelussa alueet tulee kuitenkin vielä tarkistaa. Inventointeja tulisi jatkaa siten, että koko Kangasala tulisi kattavasti inventoitua.

Inventointiaineisto kertoo paikkakunnan historiallisesta kehityksestä, rakennustavasta, rakentamiseen omaksutuista vaikutteista sekä maisemallisista arvoista. Paikallisen rakennustavan tunteminen auttaa suunnittelemaan tulevaa rakentamista siten, että se jatkaa rakennustavan perinnettä. Kaavoittajan lisäksi inventointitietoja voivat käyttää kunnan rakennuslautakunnat ja rakennustarkastajat tehdessään päätöksiä kohteiden lupanomusten käsittelyjen yhteydessä. Rakennuksen omistajan hakiessa korjausavustusta, on hänelle etua siitä jos rakennus on inventoitu. Inventointiaineistoa voidaan käyttää myös erilaisten näyttelyiden, teosten, historiikkien ja muiden julkaisujen teossa.

Tehtyjä inventointeja tulisi jatkuvasti tarkistaa ja täydentää. Inventoitavien piiriin tulee jatkuvasti uusia kohteita ajan kuluessa. Lisäksi jo inventoitujen kohteiden kohdalla tulisi tarkistaa tietojen paikkaansa pitävyyttä eli päivittää ajoittain esim.viiden vuoden välein.

Rakennukset ja rakennusryhmät on jaettu valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaisiin sekä maisemallisesti/historiallisesti arvokkaisiin. Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet on poimitu edellä mainituista raporteista. Arvoluokituksia ei ole laadittu luettelemattomille, inventoimattomille ja 1970-luvulla inventoiduille kohteille.

Arvottamisperusteina ovat rakennusten tai rakennusryhmien rakennus- ja kulttuurihistorialliset sekä maisemalliset arvot.

R eli rakennushistoriallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä edustaa esim. joko rakennustaiteellisesti arvokasta, rakennustalvaltaan tyypillistä tietyn aikakauden rakentamistapaa, tietyn sosiaaliryhmän rakentamistapaa edustava esim talonpoikais-talo tai erityisen hyvin ominaispiirteensä säilyttänyttä.

H eli kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä on alueen historiaan tai johonkin keskeiseen historialliseen tapahtumaan liittyvä.

M eli maisemallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä liittyy luontevasti ympäröivään kulttuurimaisemaan tai sillä on itsenäisiä maisemallisia arvoja eli selvästi rajautuva lähi-maisema. Se voi olla ympäristössään myös merkittävä kiintopiste.

Luonto- ja maisemaselvitykset

Kulttuuriympäristöohjelman yhteydessä esitettyjen uudisrakennuspaikkojen osalta on tehty luontoselvityksiä. Selvityksiä tulee tarkentaa kaavasuunnittelutyön yhteydessä. Kangasalan luontotiedot on koottu käsikirjoitukseksi vuoden 2001 aikana. Sitä on käytetty apuvälineenä alueita analysoitaessa.

3.2 Kulttuuriympäristön arvot

Maisema-alueiden arvoluokituksessa on arvioitu alueen viljely-, niitty- ja laidunalueiden, tiestön ja rakennuskannan säilyneisyyttä suhteessa sen historialliseen taustaan. Viljelyaukeiden yhtenäisyys ja laajuus sekä

näkymien avoimuus ja rakennuskannan liittyminen maisemakokonaisuuteen ovat arvotuksen lähtökohtia. Myös alueelta tai alueelle avautuvat näkymät vaikuttavat kulttuuriympäristön arvoon.

Kulttuuriympäristön arvot, jotka on otettu huomioon osa-alueiden teksteissä ja analyysikartoissa:

- VANHAT KYLÄNPAIKAT
- KYLIEN RINTAPELLOT, RINTAMAAT
- VANHIMMAT NIITYT
- HYVIN SÄILYNEET MAISEMA ELEMENTIT, MAISEMARAKENNE
- METSÄN REUNAT
- AVOTILAT
- NÄKYMÄT
- VANHAT TIELINJAUKSET
- PERINNEMAISEMAT JA MUINAISMUISTOT
- MAISEMAN ERITYISPIIRTEET
- MAISEMALLISESTI JA/TAI KULTTUURIHISTORIAALLISESTI MERKITTÄVÄT RAKENNUKSET TAI RAKENNUSRYHMÄT
- ERITYISET LUONTOARVOT

3.3 Perusteet suosituksille ja ohjeille

Osa-alueiden tekstien ja suosituskarttojen ohjeet on laadittu arvojen ja inventointien perusteella. Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat alueet ja kohteet on poimittu raporteista. Paikallisesti arvokkaat on määritelty maastokäyntien ja uusimpien

inventointien perusteella.

Arvoja säilyttävät suositukset maisemanhoitolle ja maankäytölle osa-alueiden teksteissä ja kartoissa:

- ARVOKKAIMMAT PELTO-JA NIITYALUEET, EDELLYTTÄÄ PERINTEISEN MAANKÄYTÖN JATKUMISTA, EI UUDISRAKENTAMISTA
- SÄILYTETTÄVÄT MAISEMALUEET, PERINTEISEN MAANKÄYTÖN JATKAMINEN SUOSITELTAVAA, HIENOVARAINEN TÄYDENNYSRAKENTAMINEN MAHDOLLISTA
- SÄILYTETTÄVÄT / HOIDETTAVAT MAISEMAELEMENTIT
- AVATTAVAT NÄKYMÄT
- VALTAKUNNALLISESTI, MAAKUNNALLISESTI, PAIKALLISESTI TAI MAISEMALLISESTI/HISTORIALLISTA ARVOKAS RAKENNUS TAI RAKENNUSRYHMÄ
- INVENTOITAVAT RAKENNUKSET
- MAISEMAN KANNALTA RAKENTAMISEEN SOPIVA ALUE

3.4 Kangasalan suurmaisema-alueet ja niiden ominaispiirteet

Kangasala jakautuu maisemapiirteiltään erilaisiin suurmaisema-alueisiin.

Kirkkoharjun näkötornilta pohjoiseen avautuva tasainen ja avoin viljelyaukea kartanoineen ja vanhoine pappiloineen muodostaa historiallisesti edustavan kokonaisuuden. Alueeseen kuuluvat *Sorolan*, *Tursolan* ja *Rikun* kylät.

Viljelymaisema Siitamantienvarellalla, Havisevanlahdelta Oriveden rajalle on pieni- ja kumpuilevaa. Maisemakokonaisuuteen kuuluvat *Havisevan*, *Lihasan* ja *Palon* kylät taloineen. Haralanharjulta näkyy Havisevan kulttuurimaisemaan.

Ponsantien varren kylät muodostavat Kangasalan suurimman maisemakokonaisuuden ja kylätoimikunta-alueen, Raudanmaan kylätoimikunnan. Aluetta leimaavat suuret kalliometsäselänteet, joiden välissä sijaitsee kapeita ja melko pienialaisia peltoalueita. Tohkala-Köyrän alueella on laajin viljely- ja laidunaukea. Tielinjaus on muuttanut maisemaa.

Lampaat hoitavat Lihasan laidunta

Tohkalan peltoaukeiden yli kohti Köyrää avautuvat laajimmat viljelyaukeat.

Vääksy-Kerppolan maisemakokonaisuus muuttuu laajoista kartanon viljelyaukeista pienipiirteisemmäksi peltoalueiksi. Majaalahtea leimaavat viljelymaiseman pienialaisuus sekä voimakkaat maaston korkeuserot.

Vääksyn kartanon maisema on valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö

Vehoniemenharjun näkötorjasta pohjoiseen avautuu Heposelän ympäristön viljelymaisema. *Hepomiemen ja Raikun* ryhmäkylät sijoittuvat vanhan, Heposelkää kiertävän tien varteen melko korkeille kannaksille. Suurehkot, avoimen pellot viettävät Roineen, Heposelän ja Raikunjärven rannoille. Hiukan sivussa oleva *Ihari* liittyy maisemakokonaisuuteen sijoittumalla myös Heposelkää kiertävän tien varrelle. Myös Iharissa on laajoja viljeltyjä alueita jotka viettävät Iharinkoskeen.

Iharin viljelymaisemaa

Eteläpuolella Vehonimenharjua on Roineen vesien ympäröimä *Saarikylät* ja siihen liikenteellisesti sekä historiallisesti saumattomasti kytkeytyvä *Vehoniemi*. Maisemiin avautuu näkymä Vehoniemen näkötorresta. Saarikylissä viljelymaisema on pirstaleisempaa kuin avoimen, yhtenäisen viljelyaukean Vehoniemessä. Ryhmäkylät ovat hyvin säilyneitä.

Harjun eteläpuolella on Roineeseen rajautuva, laaja ja tasainen viljelymaisema, johon kuuluvat *Liuksiala-Leipi-Tiihala-Jokioinen ja Joutsiniemi*. Maisemakokonaisuus näkyy erityisen hyvin Keisarinharjun näkötorresta.

Suoramanjärvi ja Ahulin maisema-alue muodostuu pienten järvien ympärille. Ahulin ympäristö ja Varsamäki kytkeytyvät historialtaan Liuksialaan.

Kaarina Maununtyttären tien varren kylä- ja maisema-alueita leimaavat Roineen ranta-alueiden läheisyyteen sijoittuvat kylät ja mäkinen maasto. Alueelle on ominaista erityisen suuret ja runsaslukuiset siirtolohkareet.

Saarikylille ja Vehoniemelle on tyypillistä mutkittolevan hiekkatien kupeeseen rakentuneet tiiviit, hyvin säilyneet ryhmäkylät.

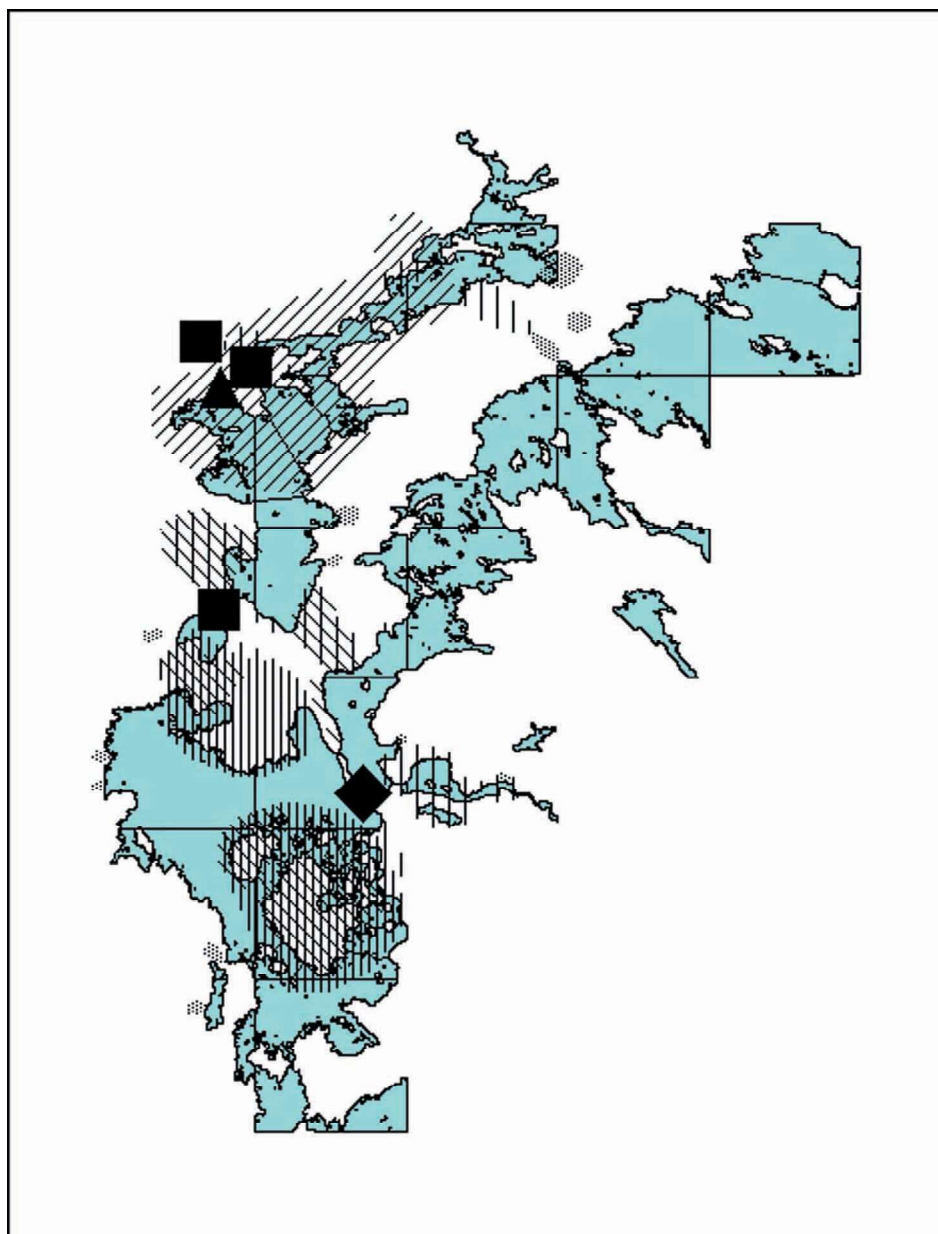

Tiihalan ja Liuksialan kulttuurimaisema

Kuohenmaan laidun- ja viljelymaisema

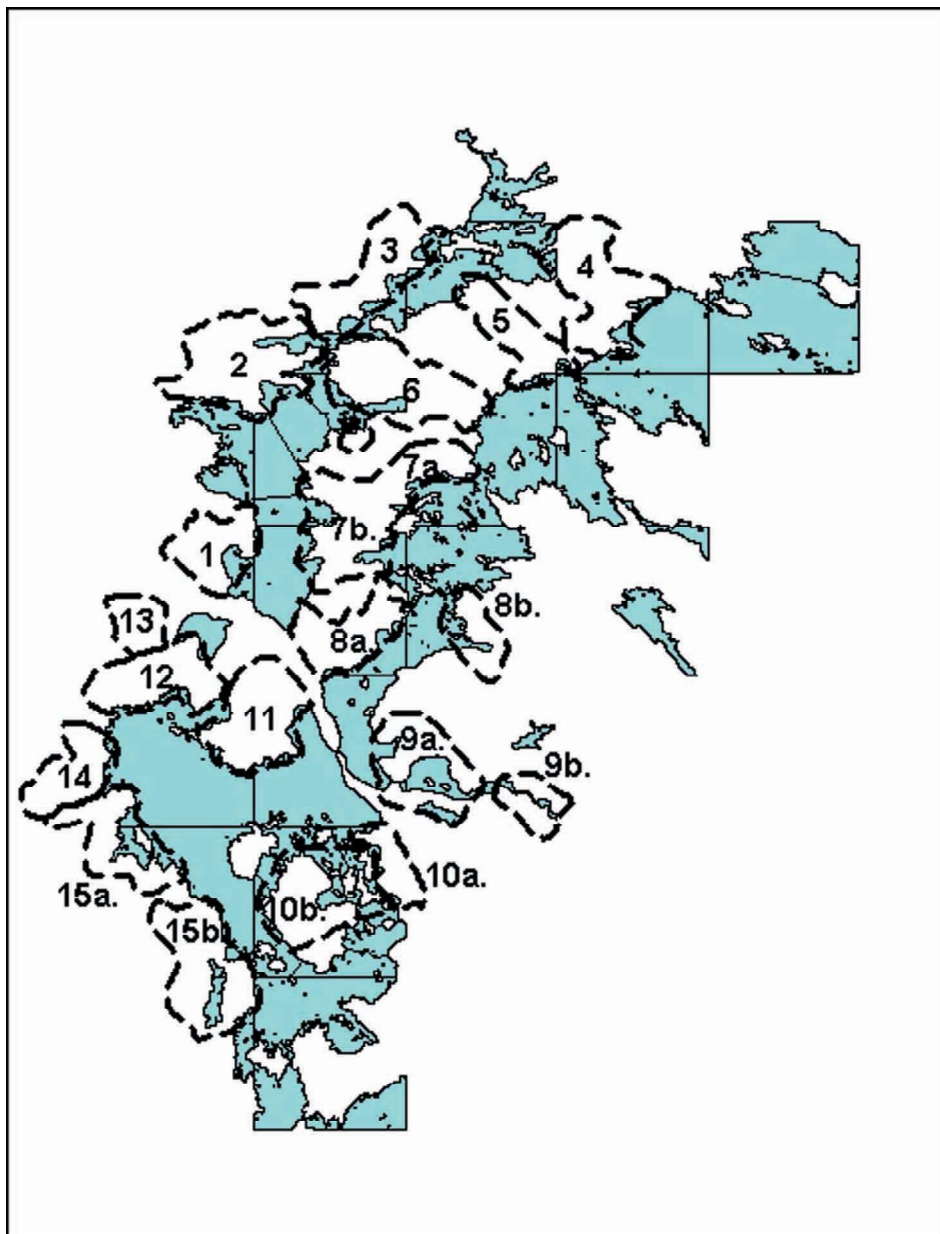
KANGASALAN ARVOKKAAT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

KANGASALAN ARVOKKAAT KULTTUURIYMPÄRISTÖT (v.1999)

- //// Valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- Valtakunnallisesti arvokas kohde
- ▲ Valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys
- //// Valtakunnallisesti arvokas maisemakokonaisuus
- ||||| Maakunnallisesti arvokas maisemakokonaisuus
- ◆ Maakunnallisesti arvokas nähtävyys
- |||| Pirkanmaan merkittävä kulttuuriympäristö
- ▒ Paikallisesti arvokas kulttuuriympäristö/kultt. ymp. ehd. (v.2002)

KANGASALAN OSA-ALUEET

OSA-ALUEJAKO

- Osa-alueen raja
- 3. Osa-alueen numero

3.5 Osa-alueiden analyysit ja suositukset

Kangasalan kylät ovat maanjako-toimenpiteiden seurauksena erittäin pieniin osiin pirstoutuneita. Laajempia kokonaisuuksia on vanhojen kylätonttien ympärillä muinaisten pelto- ja niittymaiden alueilla. Useimmat kylät saattavat muodostaa maisemallisesti yhtenäisiä kokonaisuuksia, joita kyläraajat eivät aina noudata. Tästä syystä kylät on jaettu laajempiin maisemakokonaisuuksiin joissa on yhteneväisiä piirteitä. Rajojen vetoon on käytetty myös paikkojen nimiä tai kylätoimikuntien toiminta-alueita.

3.5.1 Sorola-Tursola-Riku

Kangasalan taajaman läheisyydessä, Kirkko-harjun pohjoispuolella sijaitseva maisema-alue rajautuu Vesijärveen.

Tursolan-Sorolan kulttuurimaisema on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö ja maakunnallisesti merkittävä kulttuurimaisema, joissa maisemakokonaisuuteen liittyvinä kohteina on mainittu Sorolan kartano ja puukujanne, Tavela puukujanteineen, Karttiala, Noormarkku, kirkkoherran pappila ja kappalaispappila Pynnölä. Viljelyaukean etelälaidassa oleva

Sorolan peltomaisemaa hallitsevat laajat näkymät

Lepokoti sekä länsilaidalla sijaitseva Verhon huvila ovat Pirkanmaan kulttuurihistoriallisia kohteita (Seutukaavaliitto).

Tursola ja Sorola

Tursolassa mainitaan vuoden 1540 maakirjassa kaksi Karttialaa, Tavela sekä kuusi Hannulaa. Karttialat on yhdistetty vuonna 1675 ja Hannulat 1600-luvulla. Hannula on uudelleen halottu vuosina 1764 ja –79. Yksi osa on ollut yhdysviljelyksessä Tavelan kanssa 1834-, kaksi muuta keskenään. Näistä on muodostettu Norrmark-niminen tila vuonna 1836. Tavela taas halottu vuonna 1757. Tavelan talot ovat olleet yhdysviljelyksessä 1814-92.

Vuoden 1540 maakirjassa mainitaan Sorolassa viisi taloa. Taloja on yhdistetty siten, että niitä on lopulta ollut ainoastaan kaksi. Nämä kaksi taloa on lahjoitettu Anders Rundeelille vuonna 1650 säterikartanoksi. Näin on muodostunut Sorolan kartano.

Tursolan ja Sorolan yhdistää laaja, avoin viljelymaisema. Maisemaa hallitsee Sorolaan johtava puukujanne, uusi tielinjaus ja sen molemmin puolin olevat vanhojen tilojen rakennuskannat laidunalueineen.

Maisemaa viimeaikoina muokannut tekijä on

Ruutanaan vievän uuden tien rakentaminen, joka aikaisemmin kulki Tavelan kartanon halki. Kevyenliikenteen väylän ja maantien väliin istutetut koivut tekevät kulttuurimaiseman yhtenäisestä avotilasta epämääräisemmän ja vievät arvoa vanhoilta puukujilta. Koivut voisikin siirtää ja istuttaa taajama-alueen osayleiskaavan uuden kulttuurimaisema-alueen ja tulevan rakentamisen reunavyöhykkeeseen. Reunapuuston kasvattaminen tulisi aloittaa hyvissä ajoin. Koivujen sekaan voisi istuttaa myös muuta suomalaista puustoa, jolloin muodostuu sekapuuvyöhyke suojaamaan uudisrakentamisen tuomaa muutosta maisemassa.

Arkeologiset löydöt

Sorolan kartanon pellolta on löytynyt kivikautisia irtolöytöjä mm. kivi kirves. Myös Tavelan niityltä ja pellolta on löydetty kivikautisia kirveitä.

Luontoarvot

Sorolan kartanoon johtava puukujanne on rauhoitettu luonnonsuojelulain nojalla.

Rakennettu ympäristö

Karttialan tila on jaettu kolmeen osaan, joista Puisto-Karttialassa sijaitsee Karttialan vanhan ratsutilan päärakennus. Se rakennettiin Katri Tavelalle häälahjaksi 1918 Eetu Murroksen piirustusten mukaan. R,H/ehdotetaan maakunnallisesti arvokkaaksi. Inventoitu 2000.

Karttiala

Pelto-Karttialan puolella sijaitsevat tilan entinen työväenasunto/pakari, joka on rakennet-

tu todennäköisesti 1900-luvun vaihteessa, sekä navetta, makasiini ym. piharakennuksia. H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 2000.

Tavela vanhan ratsutilan omisti viime vuosisadalla rusthollari Kaarle Tavela, joka edusti Suomen talonpoikia Aleksanteri II:n kruunajaisissa Moskovassa 1856. Tavelan päärakennus on vuodelta 1858. Nykyisen koristeellisemmän asunsa se sai 1890-luvulla. Arkkitehtuuriltaan se muistuttaa Liuksialan kartanoa. Piharakennus Mummula on vuodelta 1903. Pihapiiriin kuuluu lisäksi talousrakennuksia 1900-luvun vaihteesta.

Tavela

Inventoitu 1978.

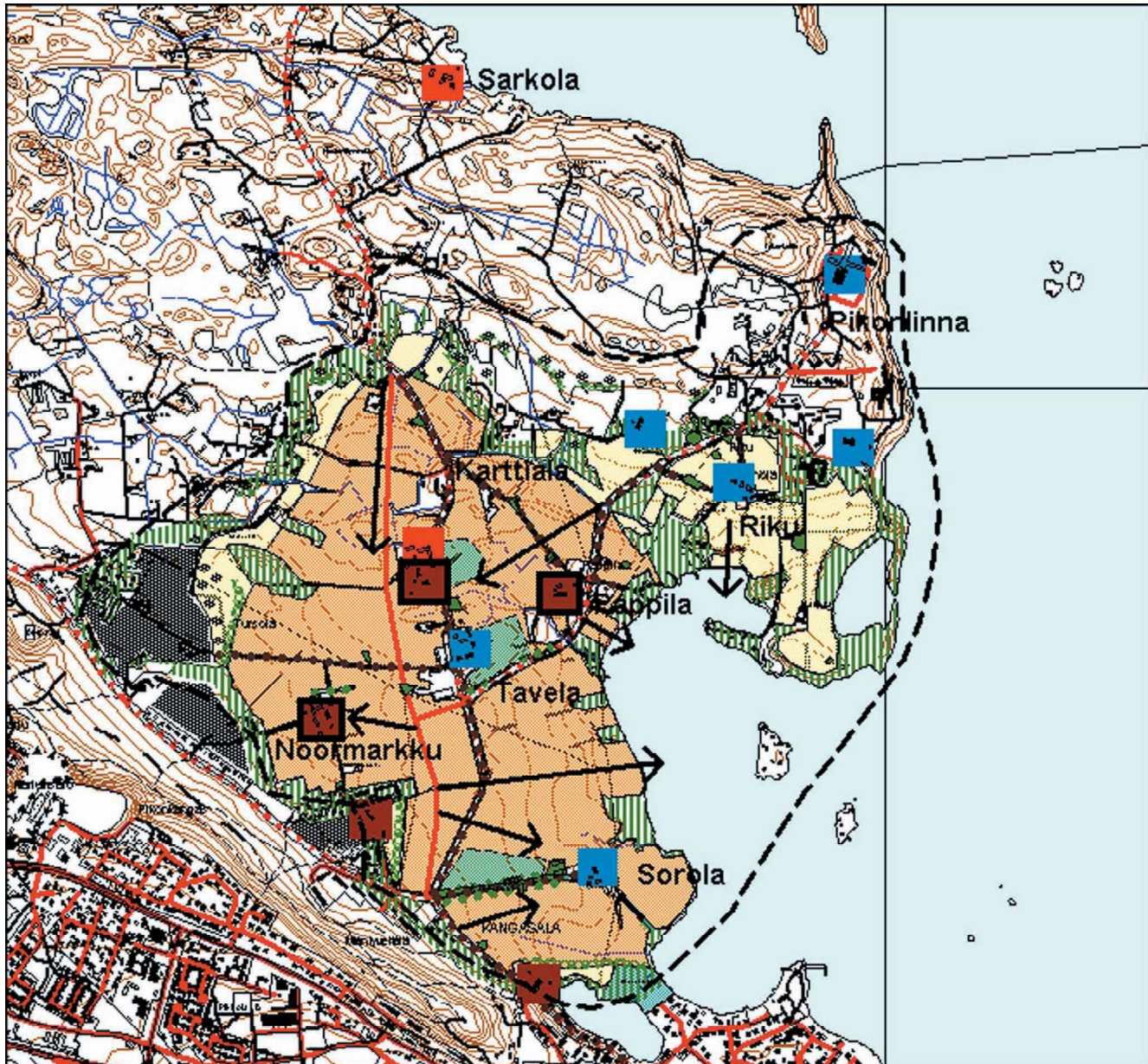
Noormarkku: Vuonna 1850 rakennettu päärakennus on alunperin ollut lyhyempi, päreillä vuorattu ja keltainen. Nykyisen asunsa se on saanut 1900-luvun vaihteessa. Tilalla on toiminut vuosina 1917-1949 kotitalousopisto ja emäntäkoulu, jota varten on pihapiiriin rakennettu 1930-luvulla kutomaluokka ja sauna/mankelihuone. Navetta on vuodelta 1919. Pihapiirissä on myös kaksi vanhaa aittaa sekä muita rakennuksia. Vanha pihapiiri on ollut umpinaisempi. R,H,M/ehdotetaan maakunnallisesti arvokkaaksi. Inventoitu 2000.

Noormarkku

Sorolan kartanon kaksikerroksinen päärakennus sijaitsee pitkän puistokujan päässä, Kirkkojärven rannassa. Se on rakennettu vuosina 1934-35 A.Eräsén piirustusten mukaan. Inventoimatta.

1. TURSOLA-RIKU KULTTUURIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

— — —	Maisema-alueen raja	■	Maakunnallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
■	Maisemallisesti arvokas alue / ei uudisrakentamista	■	Kulttuuriympäristöohjelman ehdotus
■	Maisemallisesti merkittävä alue / hienovar. täydennysrak. mahd.	■	Ehdotus seudullisesti arvokkaaksi rakennukseksi
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna	■	Paikallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
→	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä	■	Inventoitava rakennus tai rakennusryhmä
////	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot selvittävä ensin	■	Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
■	Maisemallisesti merkittävä laidunalue	■	Säilytettävä / istutettava reunapuusto
■	Hoidettava peltosaareke	■	Alue jota hoidetaan luonnonhoitosuunn. mukaan
●●●●	Hoidettava puukujanne	—	Uusi tie
●●●●	Säilytettävä isojaon aikainen tielinjaus		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:25 000

Lepokoti on aloittanut toimintansa v.1910. Rakennusrungon muodostaa v.1892 Kuohunharjun juurelle pystytetty kansanopistorakennus, jonka siirtämistä nykyiselle paikalleen johti Heikki Tiitola. Lepokodissa on vierailut suuri joukko kulttuurielämämme vaikuttajia Sibeliuksesta Saarikoskeen. Lepokoti on tienvarsinäkymän kiintopiste. H,M/maakunnallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Verhon huvila, joka on alun perin suuren keittiön ja huoneen käsittänyt rakennus, on rakennettu 1848 tai -49. Sitä lisättiin vuonna 1893 Vaasan teollisuusnäyttelyssä olleella Vaasan pumpulitehtaan paviljongilla. Huvilan veranta ja räystäät ovat rikkaita lehtisahakoristelua. Erittäin koristeellinen huvilarakennuksen ympäristö on muuttunut voimakkaasti. Sitä ympäröi nykyaikaiset rivit ja omakotitalot. Rakennus on säilyttänyt erittäin hyvin ominaispiirteensä. R,M/maakunnallisesti arvokas. Inventoitu 1978.

Riku

Vesijärvessä oleva niemi pappiloineen on Tursolan-Sorolan kulttuurimaiseman jatkeena. Suuri kallioluoto on tarun mukaan syntynyt, kun Pikko-niminen jättiläinen heitti kiven (eli saaren) Vesijärveen.

Kylän taloja olivat vuoden 1540 maakirjan mukaan Pynnölä, Klemola, Tanhuanpää, ja Sarkola. Klemolan talo on halottu vuonna 1688, jolloin toinen puoli liitettiin Pynnölään ja muodostettiin kappalaisen virkatalo. Toisesta puolikkaasta tuli Rekola. Sarkola on ollut kruunun virkatalo vuodesta 1698. Saarella oli pakolaisia turvassa venäläisten vallattua maan 1740-luvun alussa.

Virkatalot ja tilat ovat yksittäisinä tiloina avoimaisemasta sivussa, omien pihapuustojen suojaamina. Peltoalat ovat pienialaisia, mutta ne liittyvät Tursolan-Sorolan kulttuurimaisemaan. Pikonlinnan tien yläpuolella on aukeaa näkymä Tursolan viljelyaukeille. Kirkkoherran pappilan puusto on maisemallisesti merkittävä. Rikun alueella on useita julkisia rakennuksia; Pikonlinnan sairaala, vanhainkoti ja Riun päiväkoti.

Arkeologiset löydöt

Likolammin lounaispuolella ja Santasaaresta on löydetty kivikautiset asuinpaikat. Kangasalan pappilan pellolta on löytynyt kivikautinen irtolöytö, tasatalta.

Luontoarvot

Likolamminharju ja Santasaari ovat paikallisesti merkittäviä luontokohteita. Niillä on sekä geologista että maisemallista arvoa (Kangasalan luontokohteet 1986, Seutukaavaliitto). Likolammin alue ja Santasaaren pohjoisosa on taajamien osayleiskaavassa 1996 merkitty SL-merkinnällä.

Rakennettu ympäristö

Pappilan rakennukset ovat täysin pihapuuston suojassa. Vuosina 1916-17 rakennettu kirkkoherranpappilan kivinen päärakennus on Heikki Tiitolan rakennustoimiston suunnittelema. Kun ison pappilan rakennus alkoi käydä huonoksi, seurakunta rakennutti tiilisen päärakennuksen. Kangasalan pappila palveli tarkoituksessaan 45 vuotta, kunnes se myytiin 1961. R,H/ehdotetaan maakunnallisesti arvokkaaksi. Inventoitu 1978, tarkistettu 2000.

Pappilan pihapiirin puuston voisi inventoida ja tehdä hoitosuunnitelman. Tien yli avautuvaa näkymää järvelle voisi avata.

Pynnölä eli Kappalaisen virkatalo muodostettiin 1600-luvun lopussa liittämällä Klemolan talon puolikas Pynnölän taloon. Kappalaispappila Pynnölän puinen päärakennus on 1870-luvulta. Inventoitu 1978.

Sarkola on vanha kantatila, jonka historia alkaa jo ennen vuotta 1540. Rakennus on siirretty nykyiselle paikalleen 1921-22. Pihapiiriin kuuluvat myös aitta, navetta, konehalli ja sauna. H/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Pikonlinna on Tampereen yliopistollisen sairaalan yksikkö, jossa toimii keuhkosairauksien-, syöpäsairaiden- ja reumaosastot. Rakennus valmistui vuonna 1931 arkkitehti Eino Forsmanin suunnittelemana. Sairaalarakennusta ympäröi puisto mäntymetsäisellä alueella, Vesijärven rannassa. Inventoimatta.

Pikonlinnan kulttuurihistoriallinen kokonaisuus tulisi inventoida ja tehdä alueelle alueen arvot säilyttävä kunnostus- ja lähiympäristösuunnitelma.

Vanhainkodin entisellä mielisairasosastolla toimii nykyisin työttömien työpaja. Vuonna 1920 rakennetun osaston on suunnitellut A.Mörne ja Kaalamo. Pihapiirissä on myös uudempi vanhainkoti. Inventoimatta.

Rikun päiväkotia on rakennettu alun perin lastenkohdiksi vuonna 1956, tulipalossa vuonna 1954 tuhoutuneen tilalle. Rakennuksessa on säilynyt hyvin aikakaudelle ominaiset piirteet. Inventoimatta.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Suurin osa alueesta kuuluu taajaman kaava-alueeseen. Kaava ohjaa alueen uudisrakentamista.

Kyläläisten ehdotuksia

Suurin osa alueesta kuuluu taajaman osayleiskaava-alueeseen, jonka takia kylään ei ole pidetty kyläiltia. Alue on otettu kuitenkin mukaan raporttiin alueen maisemallisen merkittävyyden vuoksi.

Mahdollisuudet ja uhkat

Valtakunnallisesti arvokkaan Tursola-Sorolan maisemakokonaisuuden arvot ovat heikkenevässä tien oikaisun ja täydennysrakentamisen myötä.

3.5.2 Suinula–Haviseva

Suinulan ja Havisevan kylät sijaitsevat Kangasalan pohjoisosassa Jyväskylätien ja Vesijärven välisellä alueella.

Havisevalla sijaitsevan Haralanharjun kulttuurimaisema on valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö sekä valtakunnallisesti merkittävä maisemanähtävyys, jossa maisemakokonaisuuteen liittyvinä kohteina on mainittu Nikkilä, Antila, Harala ja Toosilan kartano. Lisäksi se on luokiteltu Pirkanmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi kohteeksi.

Suinulan rautatieasema on valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö.

Suinulassa sijaitsevat Franssila ja Markkula ovat Pirkanmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita. Myös Havisevan kylä ja kulttuurimaisema sekä Toosilan kartano ja kulttuurimaisema ovat Pirkanmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita.

Suinula

Suinulasta on ensimmäiset maininnat keskiajalta. Se oli 1540-luvulle asti osa pitäjän tuoloista mahtikylää eli Rikua. Vuoden 1540 asiakirjassa kylästä mainitaan ainoastaan Markkula, josta on vuonna 1533 halottu Seppälä. Seppälästä on halottu vuonna 1739 Marttila ja Markkulasta vuonna 1724 Yrjölä.

Perinteinen maankäyttö on väistynyt ja alueella on jo runsaasti uudisrakentamista. Markkulan tila sijaitsee vanhalla kylätontilla ja sen itäpuolelta kulkeva tielinjaus on vuoden 1893 kartassa. Lisäksi se on merkittävä maamerkkimäinen kohde, jonka ympäristössä on katajaisia peltosaarekkeita ja lähistöllä Suinulan verilöylyn muistomerkki.

Arkeologiset löydöt

Franssilan "Humplasta" on löydetty rautakautinen tuluskivi. Vesijärven rannasta, Markkulan mailta, on löydetty merkkejä kenties rautakautisesta asutuksesta. Asia on annettu Museoviraston tutkittavaksi.

Rakennettu ympäristö

Markkula tila puistoineen muodostaa erittäin edustavan ja hyvin säilyneen kokonaisuuden. Vuonna 1880 rakennetun päärakennuksen lisäksi rakennusryhmään kuuluvat pytinki, aittoja ja tiilinen navetta 1890-luvulta. Tila on suojeltu rakennussuojelulainilla. R,H,M/Seudullisesti arvokas. Inventoitu osittain 1978.

Markkulan tilan kiviaitaa ja kivilavettaa voisi ottaa paremmin esiin kasvillisuutta ja puustoa raivaamalla.

Franssila on perustettu vuonna 1650. Vuonna 1683 se muodostettiin säterinluontoiseksi kruununvirkataloksi. Vuonna 1752 Franssilan isäntä, sotaneuvos H.H. Boije perusti kartanon Suomen ensimmäisen kehuukoulun, josta 1754 muodostui Otavalan pellavanviljely- ja kehuukoulu Messukylässä. Vuonna 1853 asusti kartanon vinttikamarissa Sakari Topelius, joka täältä vieraili Haralan harjulla. Kartanon päärakennuksen runko lieinee 1800-luvun puolivälistä, nykyasu loppupuolelta. Pihassa on vanha vilja-aitta. Franssilan tila on menettänyt maisemallista merkitystään uudisrakentamisen myötä. R,H/Seudullisesti arvokas. Inventoitu 1978.

Näkymä Haralanharjun näkötorresta

Suinulan asema, joka sijoittuu Havisevan kylän eteläpuolelle rakennettiin vuosina 1881-83 pysäkki tyyppiirustusten mukaan. Vuosisadan alussa Suinulan liikenne alkoi kasvaa ja asemarakennusta laajennettiin 1907 kooltaan lähes kaksinkertaiseksi. Laajennus tehtiin aseman alkuperäistä rakennustapaa noudattaen. Rakennuksen ulkoasun detaljeissa on tehty pieniä muutoksia ja sisäosat on lähes kokonaan uusittu. Alkuperäisiä huonekaluja on tallella. R,H/valtakunnallisesti arvokas. Inventoitu 1999. Rakennus on kaavassa suojeltu.

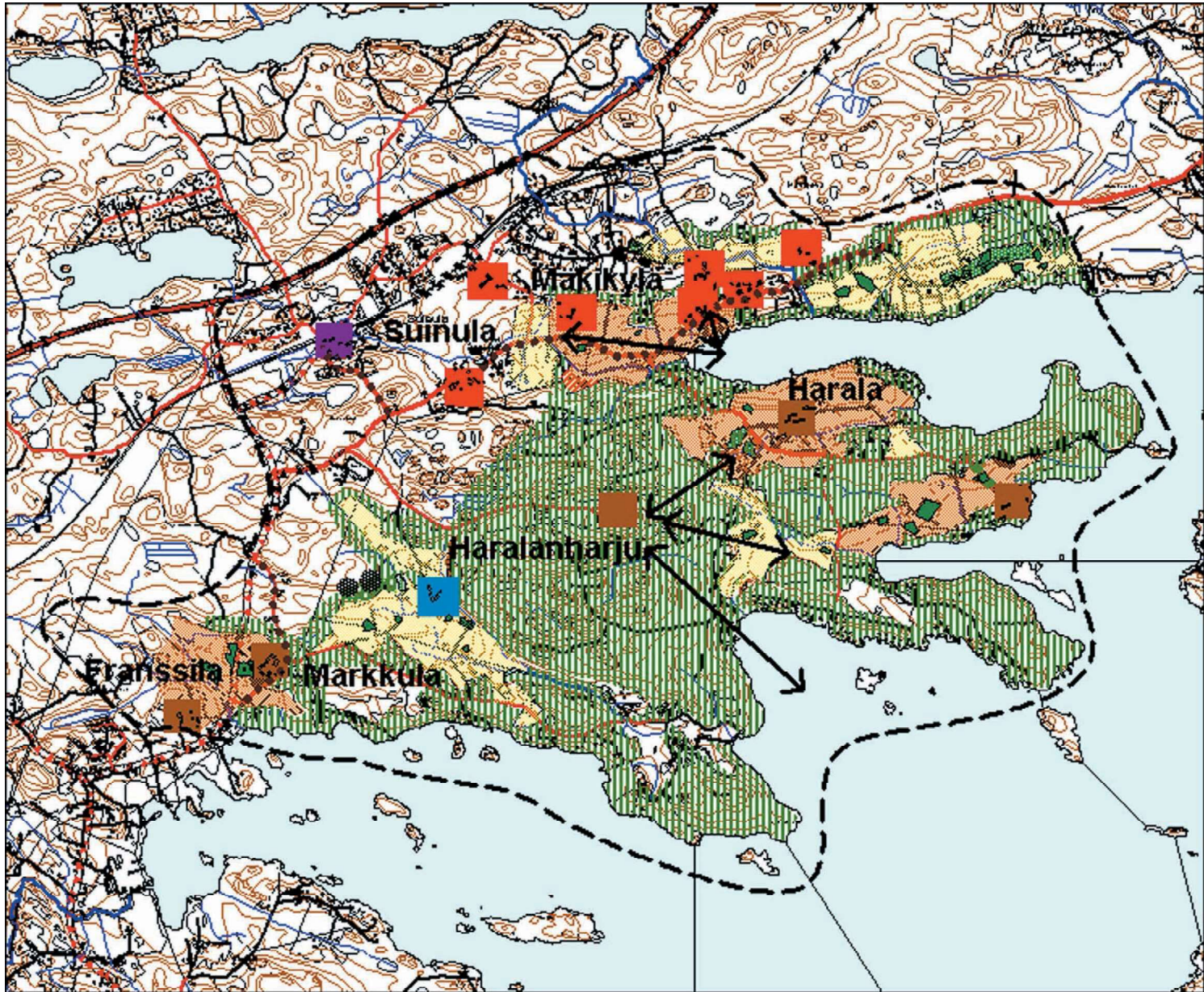

Markkulan tila

Suinulan asema

2. SUINULA-HAVISEVA KULTTUURIRIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

	Maisema-alueen raja		Valtakunnallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisemallisesti arvokas alue / ei uudisrakentamista		Maakunnallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisemallisesti merkittävä alue / hienovar. rak. mahd.		Paikallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna		Inventoitava rakennus
	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä		Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot selvítettävä ensin		Säilytettävä / istutettava reunapuusto
	Maisemallisesti merkittävä niitty tai laidun		
	Hoidettava peltoaareke		
	Hoidettava puukujanne		
	Kunnostettava kiviäitiä		
	Säilytettävä isojaon aikainen tielinjous		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:30 000

Haviseva

Havisevan kylä muodostui vuoden 1540 maa-kirjan mukaan kuudesta kantatilasta, jotka olivat Antila, Nikkilä, Paavola, Pietilä, Uotila ja Harala. Vanha kylä sijaitsi Havisevanlahden rannasta kohti Antilan taloa nousevassa mäenrinteessä. Isojaon yhteydessä 1794 suoritettu talojen siirto muutti kyläkuvaa oleellisesti. Jo aiemmin oli Paavolan toista puolta viljellyt Heikki Paavola siirtänyt talonsa Harakastenmaahan. Perälä-niminen toinen puolikas määrättiin isojaossa muutettavaksi Heikki Paavolan itäpuolelle, Haapojanperälle. Harala siirrettiin Havisevanlahden etelärannalle ja Nikkilä Vainionpohja-nimiseen hakaan. Vain kolme taloa, Antila, Uotila ja Pietilä, jäivät entisille asuinsijoille. Isojaon tarkistuksen aikaan myös Uotila ja Pietilä siirrettiin. Ainoa paikalleen jäi Antila. Isojaon järjestelyissä vuodesta 1896 alkaen erotettiin kylän yhteiseksi maaksi mylly- ja uusi kansakoulutontti, samoin kuin Haralanharjun näkötornin ympäristö.

Kylän ominaispiirteet muodostuvat omien viljelysmaiden keskelle isojaon aikaan siirretyistä tiloista sekä pienistä kyläkeskuksista, joilla kullakin on omat ominaispiirteensä riippuen alueen syntyajankohdasta ja historiasta. Merkittävimmän avoimen yhtenäisen viljelyaukean rakennuksineen muodostavat Antilan, Nikkilän ja Haralan tilat ja maat, jotka ovat molemmin puolin Havisevanlahtea. Haralanharjun näkötornista avautuu laajat näköalat yli kansallisen leiman saaneen luonnon- ja kulttuurimaiseman. Lisätietoja Haralanharjusta ja sen historiasta, kts. kappale Näkötornit.

Paikallisia erityispiirteitä on mm. Havisevan mäkitupa-asutus, Mäkikyläntie ja kiviaidat. Mäkikylän alueella on myös maisemallisesti

merkittävä niitty Kallionpään tilan pihapiirissä. Havisevan alueella on paljon lähteitä ja vuolaana virtaava puro, jossa on aikanaan sijainnut mylly. Kyläläisten mukaan Toosilanniemestä on kulkenut ns. maitotie, joka on johtanut Mutikkoon. Sen reunassa kulkee pitkä kiviaita, joka on osittain sortunut.

Haralanharjun pohjoispuolen metsänreunan pajukkoa ja haapoja tulisi harventaa, sillä ne leviävät nopeasti viljelystä poistuneille pelloille. Vanhan vesakoituvan pellon raivaamista voidaan toteuttaa talkoovoimin.

Peltojen keskellä kulkevat ojat ja niiden varrella kasvavat pajupensaikat ym. puusto kuuluu osana peltomaisemaan. Jos ojavarren puut ja pensaat peittävät keskeisiä näkymiä esim. Havisevanlahdelle, voidaan niitä näkymien edestä raivata. Samoin rantapuustoon voidaan raivata pieniä näkymäaukkoja, mutta niiden luonnonarvot tulee ensin tarkistaa ennen toimenpiteitä.

Siitamantie mutkittellee kauniisti maisemassa ja se tulisikin säilyttää linjauksiltaan ja ilmeeltään nykyisenlaisena. Siitamantien varressa kasvaa muutamalla kumpareella ja pientareella perinteistä ketokasvillisuutta. Tielaitoksen ylläpitoon kuuluu joka toinen vuosi tiealueen (2 metriä tienreunasta) niitto ja joka toinen vuosi vesominen. Tiealueen ulkopuolinen pensoittuminen on maanomistajien asia, mutta yhteistyöllä tässäkin asiassa voitaisiin edetä ja pitää risusavottaa.

Näkymä Havisevanlahdelle

Luontoarvot

Mäkikylän itäpuolitse virtaava Myllyoja virtaa Havisevanjärvestä Vesijärveen. Puron pituus on n. 2-3 kilometriä. Puronvarsi Myllyojan alajuoksulla on paikoin edustavaa lehtoa. Alempana on jäänteitä vanhasta myllystä.

Amerikanniemi ja Toosilanniemi ovat ehdolla lisäykseksi rantojen suojeleluohjelmaan.

Puro antaa kulttuuriympäristöön oman leimansa ja sitä tulisi varjella osana maisemaa.

Nikkilän tilan asuinrakennus on harvinaisen pitkä. Vaikutteita tyyliin on otettu suolanhakumatkalla Poriin.

Rakennettu ympäristö

Toosilan kartano, joka sijaitsee Vesijärven rannassa on ollut Vääksyn alainen rälssiuudistila. Se mainitaan ensimmäisen kerran 1540. Eroon Vääksystä se joutui perinnönjaossa v.1647. Päärakennuksen runko on vanhojen puheiden mukaan Kaarina Hannuntyttären kalastusmaja ja arvioiden mukaan jopa 1400-luvulta. Nykyinen asu on 1920-luvulta, jolloin tehtiin poikittaiset laajennukset molempiin päihin ja lasiveranta. Kartanon pihapiiriin kuuluu lisäksi runsaasti vanhaa hyvin säilynyttä rakennuskantaa. Kartanon puistossa kasvaa monenlaisia jalopuita. R,H,M/seudullisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Toosilantie, joka on ollut vanha maitotie, ja muut kylä- ja tilustiet olisi hyviä säilyttää, niin että nykyiset tielinjaukset säilyisivät. Vältetään teiden päällystämistä, levennyksiä ja asfaltointia. Tiealueen sortuneet kiviaidat voisi kunnostaa talkoovoimin. Toosilan koivukujanne säilytetään maiseman tärkeänä elementtinä ja sitä olisi hyvä uusia vaihteittain.

Antila on ainoa alkuperäisellä paikalla säilynyt kantatila. Vaalea rakennus on rakennettu 1800-luvun alkupuolella. Nykyisen asunsa se on saanut 1930-luvulla. Tilan vanhempi asuinrakennus on rakennettu 1890. Se on kuitenkin kokenut merkittäviä muutoksia 1970-luvulla. Kaunis aitta on ruoka-aitta, jonka vanhin osa on rakennettu 1759, toinen osa 1777 ja uusin osa 1897. Pakari on kahden rakennuksen yhdistelmä. Siellä on ollut leipomavuorot kylän naisilla. R,H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Kauppila (Antilan vanha kauppa) sijaitsee vanhan kylätontin alapuolella, rinteiden alareunassa. Se on rakennettu 1880-luvun loppupuolella. Siinä avattiin Havisevan maakauppa vuonna 1888. Kauppa toimi kolmella sukupolvella ja lopetti toimintansa 1970-luvulla. Talossa on ollut myös Havisevan ensimmäinen puhelinkeskus 1900-luvun alussa. Rakennuksen sijainti tienristeyksessä, päätien varressa tekee siitä maisemallisen solmukohtan. Se on merkittävä osa Havisevan kulttuurimaisemaa ja historiaa. H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Havisevan vanha kyläpaikka on syytä pitää mahdollisimman avoimena ja rakentamattomana "muistomerkkinä" Antilasta järvelle päin. Havisevanlahden ranta on ollut erittäin avoin. Nykyisin se on kasvamassa umpeen. Yhteisrannassa voisikin järjestää talloilla pensaikon raivausta.

Nikkilän kantatila on maisemallisesti erittäin merkittävällä paikalla. Asuinrakennukseen kiinnittyy huomio myös sen koon vuoksi. Kerrotaan, että harvinaisen pitkään rakennukseen on otettu vaikutteita suolanhakumatkalta Porista. Se on rakennettu 1868-71, idänpuoleinen pää 1900-luvun vaihteessa. Pihapiiriin vanhasta, runsaasta rakennuskannasta on jäljellä enää vilja-aitta. H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Heimolan (Uotila) tila on kantatila ja asuinrakennus on rakennettu todennäköisesti 1894. Ulkokuoraus on alkuperäinen, empiretyylinen. H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Haralan kantatilan rakennukset muodostavat erittäin ehjän, piirteensä hyvin säilyttäneiden rakennusten kokonaisuuden maisemallisesti merkittävällä paikalla. Rakennukset sijaitsevat neliömäisesti, ollen yhdeltä sivulta avoin. Punainen, vanhempi asuinrakennuksista, on siirretty Mustoolta 1884. Huonejako on ennallaan. Keltaisen asuinrakennuksen on rakennuttanut Kustaa Harala 1900. Se on ollut aumakattoinen ja väriään valkoinen. Aitaa on 1900-luvun vaihteesta. Navetan kiviosa on vuodelta 1895, puuosat ja jatkos vuodelta 1938. R,H,M/seudullisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Haralan päärakennus

Haralan tilaan kuuluu kaunis perinnetilaisuus. Suosituksena laidunkäytön jatkuminen. Suositeltavina hoitotoimenpiteinä alueelle leviävä tai siellä kasvavia kuusia voisi raivata valoisuuden lisäämiseksi. Muutakin puustoa voi harventaa, jos vesoittuminen uhkaa laidunalueita. Kuivuneita huonokuntoisia katajia olisi hyvä poistaa.

Pietilän kantatilan päärakennuksen on tuonut Teiskosta tamperelainen raatimies Uno Caselius 1902. Kuisti on muutettu umpinaiseksi 1930-luvulla. Asuinrakennus on kokenut joitakin luonnetta muuttavia korjauksia. Pihassa on alueelle harvinainen luhtiaita. Luhti onkin rakennettu jälkepäin. Talli, navetta ja liiteri ovat 1920-30-luvulta. M,H/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Havisevan vanha koulu sijaitsee Havisevantien varressa. Koulu, sauna ja ulkorakennus on rakennettu v.1898. Suunnittelija on ollut B. Blom. Koulurakennuksen länsipään ikkunat on vaihdettu. Muuten kaikki rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäiset piirteensä. R,H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Havisevan rukoushuone rakennettiin talkoilla vuosina 1910-11 Kustaa Haralan lahjoittamalle tontille. Puut saatiin kylän talojen metsistä. Työtä ohjasivat paikkakuntalaiset suunnittelijat Kallet Salomaa ja Niemi. Vihkiäisjuhlaa vietettiin 1913. Nykyisin rakennus on seurakunnan, jolle se lahjoitettiin

1954. R,H/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Havisevan koulu on rakennettu v.1957. R/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1996.

Mäkikylä

Vanhan kantakylän pohjoispuolelle rakentui alustalaisten, kuten itsellisten ja muonamiesten sekä myöhemmin ruutusotilaiden ja käsityöläisten pirttejä. Useissa alueen rakennuksissa on jäljellä yli sata vuotta vanha runko, mutta niiden luonne on suurimmassa osassa merkittävästi muuttunut. Nykyään osa rakennuksista on ainoastaan kesäkäytössä. Alueen läpi mutkittelee kapea sorapintainen Mäkikyläntie. Tietä reunustaa monessa kohdassa kauniit, vanhat, sammaloituneet kiviadat.

1950-luvulta lähtien Mäkikylän tiloista on myyty omakoti- ja kesäasuntotontteja, jonka seurauksena on syntynyt vähitellen nykyinen taajama nykyisen koulun ja Antilan välille.

Mäkikylän torppia ovat: Koiviston torppa, Jokiranta, Jokipelto, Kallionpää, Välimäki, Päivölä ja Kalliola.

Kallionpään pihassa on niittyä, jota Luonnonsuojeluliiton ketoprojekti hoiti talkoovoimin kesällä 1995. Omistajan kuoltua 1998 pihaa ei ole hoidettu. Niityn hoitoa tulisi jatkaa säännöllisesti joka kesä niittämällä kerran kessässä.

Kapeahko mutkitteleva kyläraitti on säilyttämisen arvoinen. Levennyksiä, tien päällystämistä ym. muutoksia ei tulisi tehdä, jotta tietä reunustava puusto ja pensaat sekä kiviadat säilyvät. Nykyisiä polkuja voisi käyttää kevyenliikenteen reitistön pohjana.

Mäkitupalaisalueella tulisi pihossa suosia perinteisiä ja paikallisia koriste- ja hyötykasveja. Osa piha-alueesta voisi olla

niittymäisempää, jota niitettäisiin kerran kesästä.

Muita inventoituja kohteita:

Kuusikko (Juvonen), Pajala (Saalem-seurakunnan talo), Haavikko (Aaltosen talo Havisevan seisakkeella), Kivimäki, Mäkirinne (Lintula), Mäki (Luoman huvila), Kuusisto ja Kuusisalo.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Suinulan-Havisevan osayleiskaavan yhteydessä on annettu suositukset kaava-alueen rakentamiselle.

Kyläläisten kertomaa

Kyläläiset ehdottivat Toosilan "maitotien" ja kiviaidan kunnostamista. Tienpidolle toivottiin yhteisiä pelisääntöjä. Asukkaat toivoivat mm. Haralanharjun juurella olevan lähteen kunnostamista sijoittamalla uuden kaivonrenkaan ja mahdollisesti pitkospuut. Ennen mahdollisia kunnostustoimenpiteitä kannattaa tarkistaa, ettei lähdealueella ole arvokasta kasvillisuutta, mikä kärsisi toimenpiteistä.

Kokoontumis- ja näköalapaikkoja on Haralanharjun lisäksi Onkijärven Ihananiemi. Retkikohteita ovat Haukkavuori ja Lapinsaari. Suunnitelman tekoa ja kyläläisten yhteistyötä ympäristön hoidossa pidettiin tärkeänä. Talkootyövoimaa pitäisi saada lisää mukaan.

Mahdollisuudet ja uhkat

Kylällä ollaan laatimassa kyläsuunnitelmaa. Suunnitelman myötä aluetta kehitetään asukkaiden yhdessä laatimien pelisääntöjen mukaan.

Mahdollinen viljelyn loppuminen ja sen myötä maisemien umpeutuminen uhkaa kulttuurimaisemaa.

Uhkina pidettiin valtatie 9:n ja rautatien melua ja alueiden turvallisuuskysymyksiä.

Kyläläiset pitivät maiseman uhkana myös hoitamattomia pihvoja ja romujen varastointia pihvoissa.

3.5.3 Lihasula-Palo

Lihasula-Palon maisema-alue sijaitsee Kangasalan kunnan pohjoispuolella, Oriveden kaupungin rajalla.

Lihasula-Palon kulttuurimaisema kuuluu Pirkanmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin kohteisiin, jossa maisemakokonaisuuteen liittyvinä kohteina on mainittu Lihasula, Palo ja Lisko.

Lahasula

Lahasulan nimen on arveltu johtuvan haukkumanimestä Lihassu. 1500-luvun puolivälissä esiintyy kylässä kaksi Lihasu-nimistä isäntää.

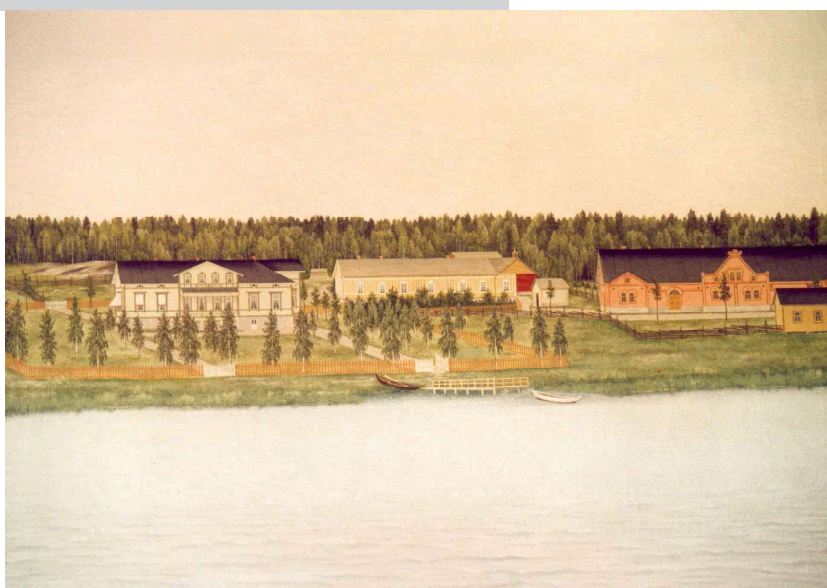
Lahasulan asutus on syntynyt todennäköisesti vasta keskiajan puolella. Vuoden 1540 maakirjan mukaan Lihassulassa oli kaksi taloa. Näistä toinen jaettiin 1580 kahtia mutta molemmat jäivät autoiksi 1588 ja muuttuivat sen kautta kruununtiloiksi. Päätalon eli Lihassulan omistaja liitti nämä myöhemmin omaan taloonsa. Lihassula pysyi yhtenä talona vuoteen 1688, jolloin siitä erotettiin Eerola. Toinen puolikas sai nimen Marttila. Marttilasta on erotettu Heikkilä ja Eerolasta Seppälä. 1860-luvulta lähtien kaikki Lihassulan talot ovat olleet yhdysviljelyksessä.

Eerolan isäntä Juho Kustaa Juhonpoika yhdisti talot 1800-luvulla. Hänen poikansa Vihtori Peltonen hankki koko Lihassulan omistukseensa vuonna 1888. Peltosen aikana vuoteen 1928, Lihassulassa harjoitettiin hyvin voimallista maanviljelystoimintaa. Tila oli maaseutualueisiin nähden Kangasalan suurin, pinta-alaltaan lähes 2000 ha, josta viljeltyä n 150 ha. Pika-asutuslain ja maanhankintalain nojalla Lihassulan oli kuitenkin luovutettava suurin osa pelloistaan ja satoja hehtaareja metsää. Vihtori Peltonen velvoitti jälkisäädöksessään perustamaan tilalleen maataloutta harjoittavan opetuslaitoksen. Niinpä vuonna 1954 Pohjois-Hämeen tietopuolinen karjanhoitokoulu muutti Lihassulaan Aitolahdelta. Sittemmin tila on suorittanut opetustoimintaa kurssimuotoisena.

Lihassula-Palon maisema-alueen halki kulkee kauniisti mutkittileva ja melko mäkinen sora-

tie, jota reunustaa pieni- ja suuri- ja siellä täällä pilkahteleva Vesijärvi. Alueen maisemallisena keskipisteenä on Lihassulan säätiön maatila, jota ympäröi hiekkamaa laajemmat viljely- ja laidunalueet. Palon maiseman kiintopisteitä ovat Palon ja Liskon tilat. Liskon tilalla on perinnemaisemana hoidettava lammaslaidun.

Lihassula-Palon alueelle on tehty maisemanhoitosuunnitelma (Pirkanmaan maaseutukeskus, v. 2000).

Maalaus Lihassulan kartanon pihapiiristä

Lihassulan läpi kulkevaa tietä ei tulisi leventää, vaan pikemminkin nopeusrajoitusta alentaa.

Arkeologiset löydöt

Palosaaresta on löydetty kivikautisia irtolöytöjä, tasatalta ja kourutaltoa.

Luontoarvot

Heramaanjärvi on arvotettu maakunnallisesti ja Palojärven laskupuron lehto paikallisesti arvokkaaksi luontokohteeksi (Kangasalan luontokohteet 1986, Seutukaavaliitto). Myllyojan luonto- ja kulttuurihistorialliset arvot tulisi selvittää kaavoituksen yhteydessä (Hellevi Salonen 1991/Alueet joiden suojeluarvot selvitettävä).

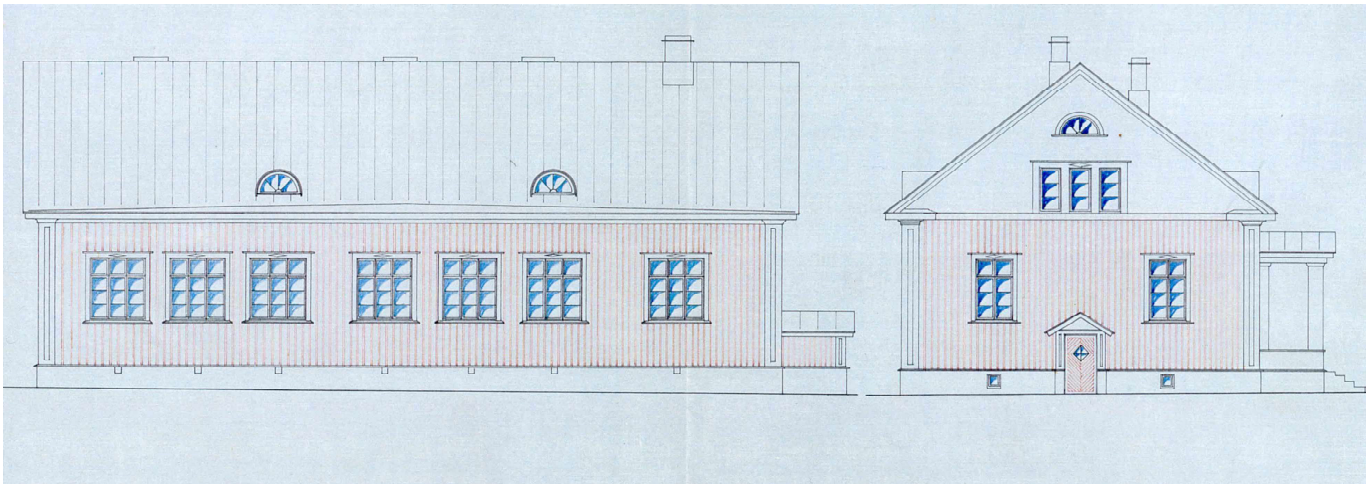
Rakennettu ympäristö

Lahasulan maatila on edelleenkin kylän toiminnallinen keskus ja sen rakennuskanta on monipuolinen. Lehmusten reunustama kylätie kulkee läpi tilan. Lahasulan uusrenessanssityylinen päärakennus on vuodelta 1898. Tien toisella puolen on vanha pirttirakennus ja tiilinen navetta vuodelta 1897. Inventoitu 1978. Tilalla on lampaita, jotka pitävät maisemia avoimina.

Lahasulan rakennuksissa kiinni kasvava kasvillisuus tulisi poistaa

Lahasulan kansakoulun piirustukset, Kangasalan kunta

Päärakennuksessa on kiinni kasvillisuutta, joka tulisi poistaa. Rakenteiden tuulettumista uhkaa myös maan pinnan kohoaminen kivijalan ja alimpien hirsien peitoksi pihan puolella. Makasiinin lähellä kasvavat koivut (oksat ja putoavat lehdet) ovat uhkana rakennukselle. Lähimpien koivujen poistamista voisi harkita, mikäli juuriston kuoleminen ei aiheuta suurempia vahinkoja rakennukselle. Sähköpajan ikkunat vaatisivat kunnostusta ja niiden alapuoliset tiilet tulisi uusia vanhan mallin mukaan. Rakennuksessa kiinni oleva kasvillisuus tulisi poistaa. Riviaitan kattoa uhkaa sammalkerros ja rakenteita kiinni oleva kasvillisuus joka tulisikin niittää pois. Maan pintaa voisi muokata ja aittaa nostaa sen verran, että tuuletus toimii paremmin. Navetan tiilet ovat osittain rapautuneet. Tiilien uusimista varten voisi esim. järjestää tiilenlyöntikurssin.

Tietä reunustavien Lehmusten runkovesat tulisi poistaa.

Lahasulan kansakoulu perustettiin vuonna 1924 Vihtori Peltosen lahjoittamalle koululle tontin. Hirsirunkoinen, satulakattoinen koulurakennus on rakennettu 1929. Opetustoiminta koululla lakkautettiin 1970. Koulu on kunnan omistuksessa, mutta nykyisin kylätoimikunnan käytössä. Toisessa päässä on asuinhuoneisto. Inventoimatta.

Ulkoverhous on huonokuntoinen. Verhouksen vaurioiden syyt tulisi selvittää ja poistaa ennen verhouksen uusimista. Todennäköisesti myös rungossa on vaurioita. Myös ikkunat vaatisivat korjausta. Ulkorakennuksen alimmat hirret ovat erittäin huonokuntoisia ja ne tulisi vaihtaa. Väritystä voisi yhtenäistää. Pihapiirissä on omenapuita, joita tulisi hoitaa. Myös pihaa rajaava monilajinen puusto tulisi säilyttää.

Kylätoimikunta on saanut Kangasalan kunnalta avustusta rakennuksen korjaamiseksi.

Kylän rakennukset ovat inventoimatta. Lähdetietojen mukaan kylässä on ollut useita torppia, joiden nykytilanne ja inventoinnin tarve tulisi tarkistaa.

Palo

Palon kylän asutus on syntynyt todennäköisesti vasta keskiajan lopulla. Ensimmäinen merkintä asiakirjoissa on 1400-luvulta. Vuoden 1540 maakirjan mukaan kylässä on ollut viisi taloa. 1540-luvun alussa Mikko-nimisen isännän talo liitettiin Mäyrän taloon. Vuonna 1556 Juho Kouran talo liitettiin Lauri Laiskan taloon. Vuonna 1639 muodostui näistä kolmesta talosta Palon tila. Palo halottiin isojaon yhteydessä vuonna 1797 kahtia: Vanhatalo eli Palo ja Uusitalo eli Lisko.

Kantatilojen lisäksi oli ensimmäisiä torppia jo 1700-luvulla. Vuonna 1800 kahdessa talossa oli kaksi torppaa ja 1850 yksi talollinen, yksi lampuoti ja viisi torppaa.

Rakennettu ympäristö

Palon tila eli entinen Palkon ratsutila on Palon kylän kantatalo. Perimätiedon mukaan päärakennuksen yksikerroksinen pystysalvottu runko on 1600-luvulta. Nykyisen asunsa rakennus sai 1910 Heikki Tiitolan piirustusten mukaan. Pihapiiriä rajaavat talousrakennukset ovat vuodelta 1914. Aitta on 1800-luvun lopulta. Inventoitu 1978.

Liskon tila on erotettu vuonna 1797 Palkon ratsutilasta. Vuosisadan vaihteessa se tuli Palon sivutilaksi. Päärakennus on 1880-luvulta, nykyasu vuodelta 1910 (Heikki Tiitola). Kivinaivetta on päärakennuksen ikäinen. Pihapiirissä on luhtiaitta. Inventoitu 1978.

Palon kylässä on ollut paljon pieniä torppia ja edelleenkin on joitakin maisemassa nähtävissä. Rakennukset tulisi inventoida.

Liskon tilan päärakennus

Suosituksia uudisrakentamiselle

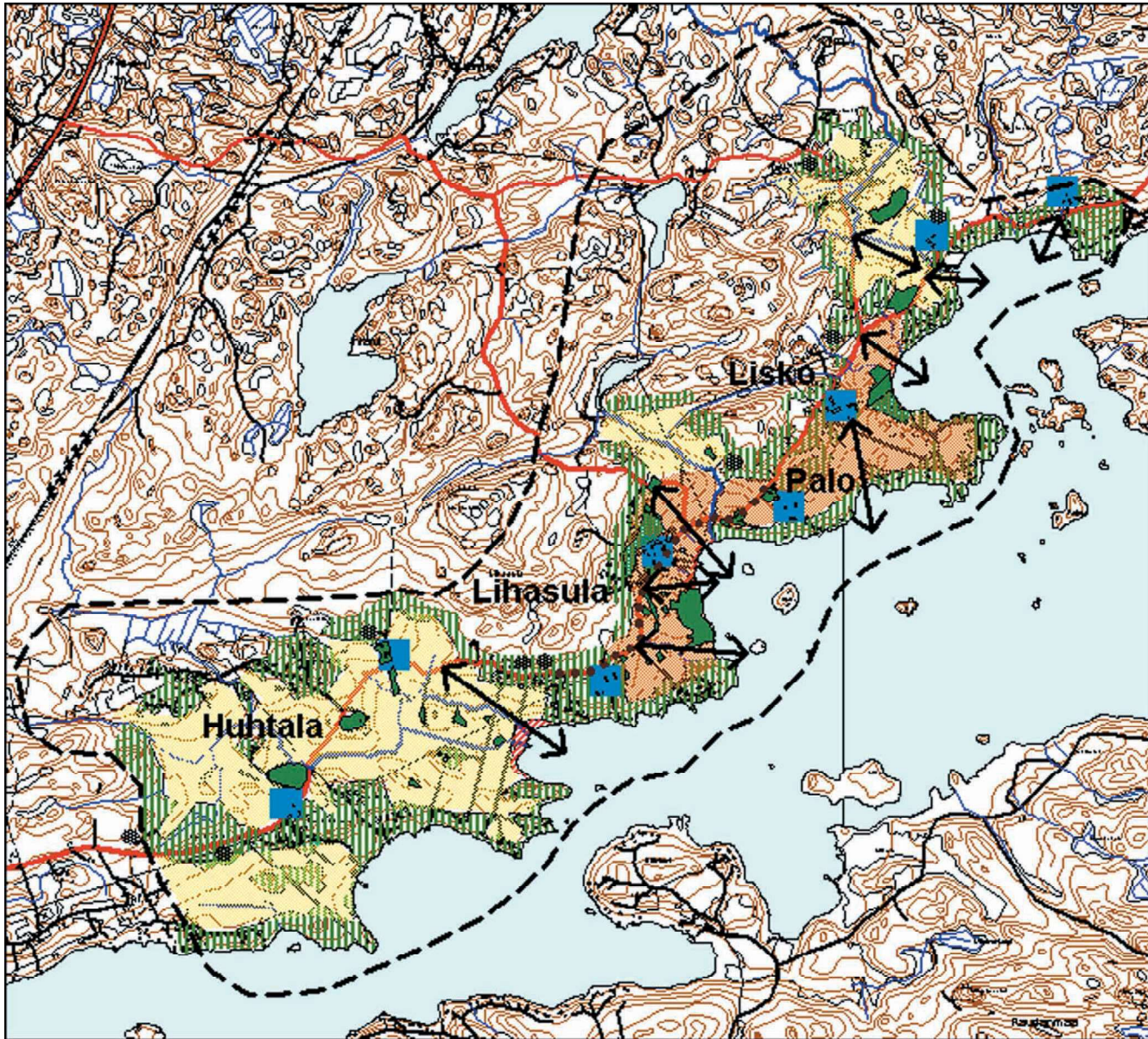
Uudisrakentaminen sopii pienten pelto-alueiden metsänreunoille tai peltosaarekkeille yksittäisinä tiloina. Erityisesti Lihasalun, Palon ja Liskon tilojen mahdollisen uudisrakentamisen tulee sopia perinteiseen ympäristöön.

Myllyojan luonto- ja kulttuurihistorialliset arvot tulisi selvittää kaavoituksen yhteydessä.

*Palon tilan pihapiiriä 1978
Kuva: Markku Lahtinen*

3. LIHASULA-PALO KULTTUURIRIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

---	Maisema-alueen raja	●●●●	Hoidettava puukujanne
■	Maisemallisesti arvokas alue / ei uudisrakentamista	●●●●	Säilytettävä isoajan aikainen tielinjaus
■	Maisemallisesti merkittävä alue/hienovar.rak.mahd.	■	Inventoitava rakennus
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna	■	Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
↔	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä	■	Säilytettävä / istutettava reunapuusto
▨	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot selvítettävä ensin		
■	Maisemallisesti merkittävä hoidettava niitty tai laidun		
■	Hoidettava peltosaareke		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:30 000

Kyläläisten ehdotuksia

Kyläläiset haluavat talkoilla kunnostaa vanhaa kyläkoulua. Tieturvallisuuden parantaminen etenkin koulun kohdalla olisi tärkeää. Nopeusrajoitusta tulisi alentaa Lihasulan tilan kohdalla.

Mahdollisuudet ja uhat

Tielinjauksen mahdollinen muuttaminen voi uhata kulttuurimaiseman pienipiirteisyyttä. Vaarallisimmissa kohdissa tieturvallisuutta voidaan lisätä näkymäalueita avaamalla (esim. kasvillisuutta harventamalla) ja nopeusrajoitusta alentamalla. Lihasulan tilan läpi kulkevaa tieosuutta ei saisi leventää, jotta sitä reunustavat lehmukset säilyisivät. Suunniteltu risteys ei sovi maalaismaisemaan. Lihasulan ja Palon tilan välillä oleva metsäinen kumpare tulisi säilyttää.

3.5.4 Mäyrä-Ponsa-Neulaniemi

Kylät sijaitsevat Orivedelle vievän Ponsantien varressa ja ovat viimeisiä ennen Oriveden kaupungin rajaa.

Näkymä Anttilan tilalta Mäyränlahdelle

Mäyrä

Mäyränpesästä eli Mäyrästä mainitaan vuoden 1540 maakirjassa Juho sekä Mikkola. Vuosina 1544 -1602 mainitaan Antti Juhonpoika Mäyränpesä. Talo on halottu v. 1580 Anttilaksi ja Eskolaksi. Vanha kylätontti on sijainnut Mäyränlahden kaakkoisrannalla olevalla töyräällä, jossa vielä ovat Anttila ja Mikkola. Eskola ja siitä vuonna 1836 halottu Humalamäki, on siirretty nykyisille paikoilleen isojaon järjestelyssä vuonna 1915.

Kylätonttia on ympäröinyt pellot, niityt ja kaskimaat. Nykyisinkin nämä pellot reunustavat Anttilan ja Mikkolan historiallisesti ja maisemallisesti merkittävää kokonaisuutta. Kylätie mutkittlee maisemassa.

Eskolan tilan vieritse kulkevan Ponsantien linjaus noudattaa vuoden 1787 tielinjausta. Tien vieressä on joitakin aittoja ja latoja maamerkkimäisinä kohteina. Aitta toimii myös kylän ilmoitustauluna. Kesällä 2001 vasikat laidunsivat aitan ympäristöä ja aittakin tuli edellisessä paremmin esiin. Ympäristössä oli myös heinäseipäitä elävöittämässä maisemaa.

Arkeologiset löydöt

Mäyrän kylästä on kolme kivikautista irtolöytöä, kaksi kourutaltoa ja yksi tasatalta.

Luontoarvot

Mäyrän kylään kuuluva Vasikkasaari on luetteloitu Pirkanmaan perinnemaisema, jolla on ollut paikallista arvoa. Viiden talon vasikat ovat laiduntaneet Vasikkasaarta noin 40 vuoden ajan. Laidunnuksen lisäksi maanomistajat ovat niittäneet saarta vuosittain. Laidunnus loppui vuonna 1992. Erytispiirteinä mm. vanha puusto, vanhat rakenteet ja koko. 1990-luvun puolivälissä saareen on istutettu puita.

Laidunnus olisi hyvä aloittaa uudelleen ja lisäksi jatkaa niittoa sekä harventaa puustoa säännöllisesti.

Lehtisvuoren-Mäyrävuoren kallioalue on monipuolinen kallioseutu. Lehtisvuori on Kangasalan korkein kohta.

Rakennettu ympäristö

Anttila on vanha kantatila alkuperäisellä paikallaan. Tilalla on vanha ja uudempi asuinrakennus sekä useita ulkorakennuksia. Merkittävimmät ovat kaksi aittaa tien vieressä. Toisessa on vuosiluku 1633. Inventoimatta. Aittoja voisi oikaista ja nostaa, jolloin ne näkyisivät vielä edustavampina tienvarsimaisemassa.

Mikkola on vanha kantatila alkuperäisellä paikallaan. Asuinrakennus on suurikokoinen ja rapattu. Inventoimatta.

Koivisto, Vuoristo ja Pohja ovat Anttilan tilan vanhoja torppia. Inventoimatta. Pohjan torppa on hyvin säilyttänyt luonteensa.

Humalamäen tilan pitkä päärakennus

Eskola on lohkotila, Ponsantien itäpuolella pihapuuston suojassa. Tilalla on edustavaa rakennuskantaa. Inventoimatta.

Humalamäki on Eerolasta lohkottu tila. Pitkään päärakennukseen on tehty luonnetta muuttavia korjauksia, mutta se on maisemallisesti merkittävällä paikalla. Päärakennus puuttuu peruskartalta. Inventoimatta.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentamiselle hyvä alue on ns. Haapasenperällä. Tällä pieniä peltotilkkuja sijaitsevalla alueella on joitakin vanhoja pieniä rakennuksia.

Myös pienten peltoalueiden reunamilla, Lammalevontien laidalla, on muutamalle rakennukselle tilaa.

Kyläläisten ehdotuksia

Kyläläisten mielestä erityisiä ominaispiirteitä kylällä olivat avoimuus, järvinäkymät ja vuoret. Pyyvuorella on ollut useamman kylän yhteinen tanssipaiikka.

Mahdollisuudet ja uhat

Vasikkasaaren perinnemaisemaa uhkaa umpeutuminen laidunnuksen loputtua. Valtatiesuunnitelmat saattavat uhata kulttuurimaisemaa ja sen vieressä sijaitsevaa rakennuskantaa.

Mäyrän kylän kaunis peltosaareke

Ponsa

Vanhoja kantatiloja vuoden 1540 maakirjan mukaan ovat Paavola, Uotila ja Tuimala. Paavola on halottu v.1847 Mäki-Paavolaksi ja Kylä-Paavolaksi. Uotila ja Tuimala ovat olleet yhdysviljelyksessä 1698-1705, jonka jälkeen ne ovat taas olleet kahtena erillisenä tilana. Uotila on halottu 1800 ja Tuimala 1789, jolloin siitä on erotettu Mäkelä.

Tie on kulkenut jo vuonna 1787 nykyisellä paikallaan kylän talojen kohdalla. Kylätontti on sijainnut nykyisten Iso-Peltolan ja Kylä-Paavolan paikkeilla, jotka luovat edelleen ryhmäkylämäisen kokonaisuuden, vaikka rakennusten luonne on jonkin verran muuttunut. Kylän eteläpuolella on ollut laajat kaskimaat, länsi- ja itäpuolella niittyjä. Mäkelän laidun kohdalla on ollut kolme rakennusta. Kivikkoisen ja katajainen entinen metsälaidun ja niitty tuovat kyläkokonaisuuteen lisäarvoa. Kylältä avautuu avoin näkymä Ponsanlahdelle. Kylän kaakkoispuolella olevilla pienialaisilla pelloilla on kauniita katajasaarekkeitä.

Kyläympäristön kannalta on tärkeää pitää näkymä Ponsanlahdelle avoimena sekä hoitaa Mäkelän laidunta ja katajasaarekkeitä. Ponsantien varren ojien ja pientareiden pensaikon säännöllinen raivaus on tarpeen näkymien säilymiselle.

Luontoarvot

Pikkujärven itärannalla on paikallisesti arvokas lehto.

Mäkelän laidun on luetteloitu Pirkanmaan perinnemaisema, jolla on paikallista arvoa. Alueella on mm. avokalliota, kuivaa heinäniittyä, vanhoja puita ja lahopökkelöitä.

Muutama vuosi sitten lopetettu laidunnus tulisi aloittaa uudelleen tai aluetta tulisi niittää.

Ponsan kylä. Kylä ei ole muuttunut muutoin kuin että kyläkauppa on poistunut.

Rakennettu ympäristö

Tuimala on vanha kantatila, joka on siirretty alkuperäiseltä paikaltaan sivummalle Suomasemantien varteen pienen mäen päälle. Jugend-henkinen valkoinen talo on hyvin säilyttänyt ominaispiirteensä. Inventoimatta.

Iso-Peltola on erotettu Uotilasta. Nykyinen, hirsirunkoinen asuinrakennus on rakennettu vuonna 1935. Pihapiiriin kuuluu myös navetta vuodelta 1927. Inventoitu 1999.

Mäkelän laidunta uhkaa umpeutuminen

Kylä-Paavola on Paavolan kantatilasta isojaossa erotettu toinen puolikas. Hirsirunkoinen asuinrakennus on rakennettu vuonna 1929. Nykyisin valkoinen/vaaleansininen rakennus on alkujaan ollut punamullan värinen. Navetta on vuodelta 1939, aitta 1940. Pihapiirissä on lisäksi sauna ja kellari. Inventoitu 1999. M,H/m/h

Mäki-Paavola toinen Paavolan kantatilan puolikas. Paaavola on jaettu Mäki-Paavolaksi ja Kylä-Paavolaksi 1847. Nykyinen päärakennus on vuodelta 1924. Pihapiiriin kuuluvat myös luhtiaitta ja makasiini 1900-luvun alusta. Rakennusryhmä on maisemallisesti merkittävä ehjä ja hyvin luonteensa säilyttänyt kokonaisuus. Inventoitu 1999. R,H,M/ paikallisesti

Mäki-Paavola toimii Aholaidan majana

Pihaan johtava tie on melko korkealla. Sitä reunustaa koivukuja, joka on ilmeisesti kärsinyt täytöstä. Koivukuja tulisi hoitaa tai mahdollisesti uusia kokonaan.

Mäkelä on erotettu Tuimalasta v. 1789. Talo hallitsee maisemaa pienen mäen laelta. Rankorakenteinen talo on rakennettu vuonna 1956. Pihapiirissä on kaksi vanhaa aittaa joiden iästä ei ole varmaa tietoa, toisesta löytyy kuitenkin vuosiluku 1725. Riihi ja varastoliiteri ovat 1800-luvun lopulta. Inventoitu 1999. H/m/h

Jarva on maisemallisesti merkittäväällä paikalla Pikkujärven rantatöyräällä. Vanha hirsirunkoinen asuinrakennus on rakennettu vuonna 1902. Tontilta on purettu navetta ja talli. Vanha aitta on säilytetty. Pihapiiriin liittyy nykyisin olennaisesti uusi, nykyaikaisen tyylinen omakotitalo pihastutuksineen. Inventoitu 1999. M/m/h

Muita inventoituja kohteita ovat Tuomisto ja Lainela.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentaminen tulisi ohjata erillistiloina ryhmäkylästä sivummalla oleville metsäsaarekkeille. Kylän luoteispuolella olevaa talorykelmää voi täydentää.

Mahdollisuudet ja uhkat

Tiesuunnitelma saattaa muuttaa kulttuurimaisemaa. Jos viljely ja laiduntaminen loppuvat,

näkymät järvelle ja Mäkelän laidun umpeutuvat.

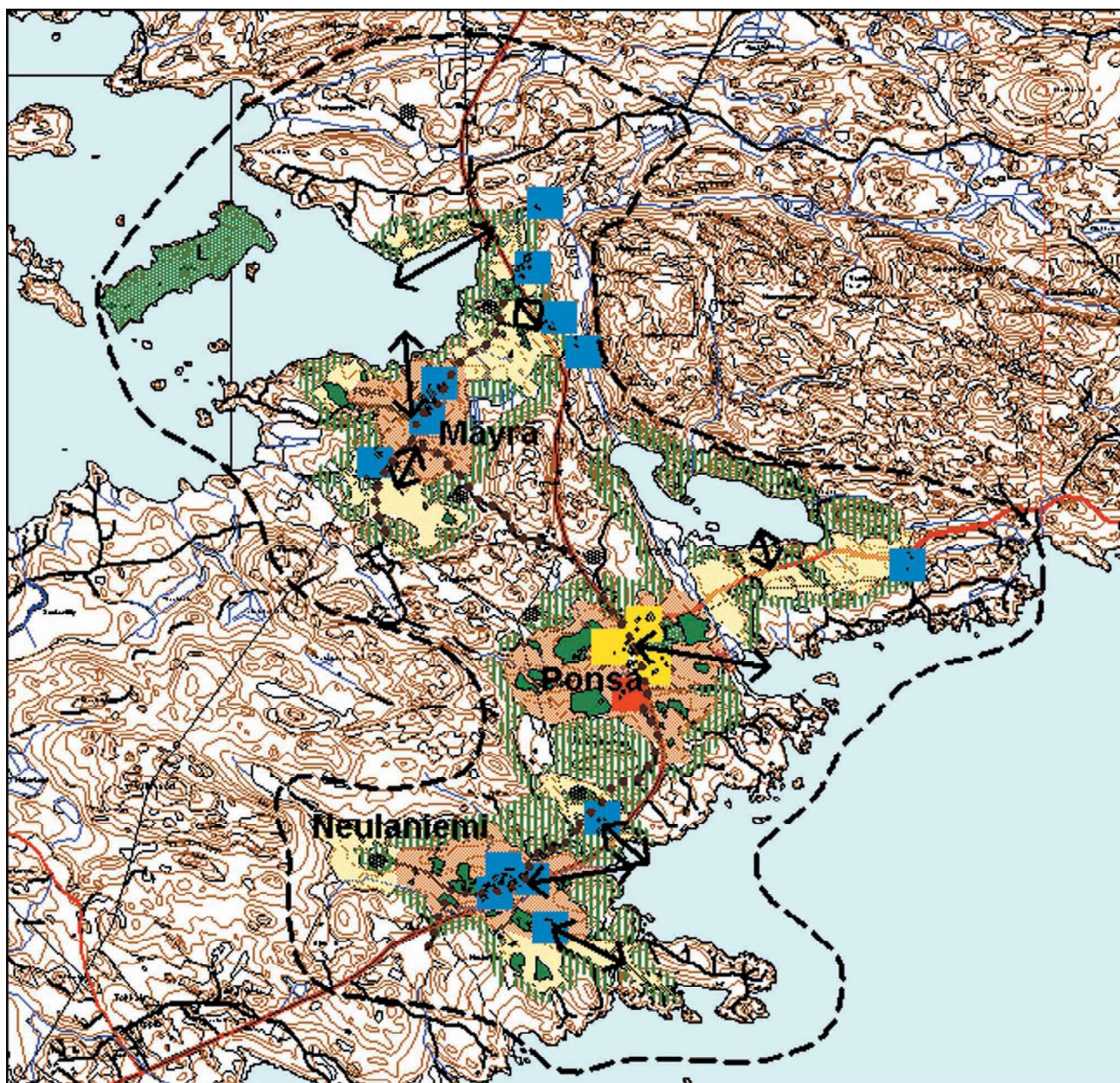
Neulaniemi

Vuoden 1540 maakirjassa mainitaan Heikki Neulaniemi. Talo on halottu v.1553 Heikkiläksi ja Tapanilaksi. Heikkilä on halottu v.1799 Ylä- ja Ala-Heikkiläksi, Tapanila on halottu v.1768, jolloin on syntynyt Eerola. Neulaniemen taloryhmä sijaitsee 1700-luvun lopulla "vanhan Laukaan tien" varrella. Längelmäveden rantaviiva on ollut 1600-luvulla kylän edustalla ja vielä vuonna 1780 Rantalalahden kärki on ulottunut lähes kylään saakka. 1900-luvun alussa Eerolan halkomisen tuloksena muodostui Rantala, joka sijoittui n. 500metrin päähän vanhasta kylästä. (Alueinventointi 1978)

Vanhan kylän paikalla ovat Tapanila, Eerola, Ylä-Heikkilä ja Ala-Heikkilä, jotka muodostavat edelleen hyvin säilyneen tiiviin ryhmäkylän. Myös rakennuskanta on erittäin hyvin säilynyttä lukuun ottamatta Eerolan tilaa, jossa on uusi asuinrakennus. Neulaniemen ryhmäkylä on näkyvällä paikalla hieman kohoavalla rinteellä Ponsantien varrella. Sitä ympäröivät melko pienialaiset peltoalueet, jotka ovat olleet viljelyksessä ja niittyinä jo ainakin vuonna 1780. Kylän länsipuolella on ollut myös melko laajoja kaskimaita. Maisemaa on muuttanut suuremmin ainoastaan tielinjauksen uusiminen. Vanhasta kylänraitista on vielä osa jäljellä taloille johtavana tienä. Erityispiirteenä on kylän kohtaamispaikkana toimiva maitolaituri ("Neulaniemi City").

Rantalalahden näkymää voisi avata puustoa harventamalla.

4. MÄYRÄ-PONSA-NEULANIEMI KULTTUURIRIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä		Säilytettävä isoajan aikainen tielinjaus
	Maisema-alueen raja		Paikallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisemallisesti arvokas alue		Maisemallisesti / historiallisesti arvokas rakennus
	Maisemallisesti merkittävä alue		Inventoitava rakennus
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna		Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
	Maisemallisesti merkittävä hoidettava niitty tai laidun		Säilytettävä / istutettava reunapuusto
	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot selvítettävä ensin		
	Hoidettava peltoaareke		
	Hoidettava puukujanne		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:30 000

Hyvin säilynyt Neulaniemen kyläryhmä

Arkeologiset löydöt

Neulaniemestä on löydetty kivikautinen keihäänkärki.

Luontoarvot

Neulaniemen koivikko ja saniaiskorpi ovat paikallisesti paikallisesti arvokkaita luontokohteita.

Rakennettu ympäristö

Tapanila on vanha kantatila kylätontilla. Inventoimatta.

Eerola on vanha kantatila kylätontilla. Vanha asuinrakennus on purettu ja tilalle on rakennettu uusi. Inventoimatta.

Ylä-Heikkilä on Heikkilän kantatilan toinen puolikas kylätontilla. Tilalla on runsaasti edustavaa vanhaa rakennuskantaa. Inventoimatta.

Ala-Heikkilä on Heikkilän kantatilan toinen puolikas kylätontilla. Tilan rakennuskanta on erityisen edustavaa. Inventoimatta.

Rantala on lohkottu Eerolasta. Rantala on maisemallisesti merkittävä yksittäistila. Inventoimatta.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentaminen tulisi ohjata ryhmäkylästä sivumpanaan esim. täydentämään kylän koillispuolen rakennuskantaa.

Kyläläisten ehdotuksia

Kyläläiset ovat aina hoitaneet yhteisvoimin talkoilla ympäristöään. Nyt suunnitelmassa oli maitolaiturin kunnostaminen.

Rantala

3.5.5 Tohkala-Köyrä-Kautiala

Tohkalan ja Kautialan kylät ovat Orivedelle johtavan Ponsantien varrella. Köyrän kylä sijoittuu Vesijärven läheisyyteen Kautialan länsipuolelle.

Köyrän kylä ja kulttuurimaisema on maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde. Köyrän, Tohkalan ja Kautialan pellot muodostavat melko yhtenäisen viljelymaisemakokonaisuuden, joka on Raudanmaan laajin.

Rakennukselle olisi hyvä keksiä uudiskäyttöä, jotta se säilyisi edelleenkin osana kylämaisemaa.

Tohkala

Vuoden 1540 maakirjassa mainitaan Karppila ja Markkula. Karppila on halottu vuonna 1584. Lastusen kulmalla on ollut vanhaa torppasutusta ja myöhemmin siirtolaisten asutusta.

Kylätontti on ollut nykyisen Karppilan tienoilta. Niitty- ja peltoalueet ja metsän reunat ovat säilyneet samantlaisina ainakin vuodesta 1787. Myös Tohkalanraitti seurailee isojakokartan tielinjausta. Karppilassa jatkuu perinteinen maankäyttö. Laidunalueet ovat laajoja. Längelmäveden rannassa on kivikkoinen rantametsälaidun ja Ponsantien luoteispuolella tasainen, avoin laidunalue, jonka erityispiirteenä on kapea kivikkoinen metsä-

saareke. Alueilla laiduntaa suomenkarja.

Karppilan laitumet ovat maisemallisesti vähintään paikallisesti merkittäviä. Laiduntamisen jatkuminen ja viljelyn jatkuminen on maiseman kannalta tärkeää.

Kylän vanha kauppa on maamerkki. Sen vieritse soljuu kasvillisuudeltaan rehevä puro.

Luontoarvot

Tohkalan laidunalueiden luontoarvot olisi hyvä selvittää (Pirkanmaan ympäristökeskus). Tohkalan alueella on lähteitä, joiden luontoarvot olisi myös hyvä selvittää.

Karppilan laitumet ja kivikkoiset metsäsaarekkeet näkyvät hyvin Ponsantielle

Rakennettu ympäristö

Karppila on vanha kantatila, jossa on runsaasti vanhaa rakennuskantaa, mutta ominaispiirteet ovat muuttuneet. Pihassa on myös uudisrakentamista. H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu v.1999.

Karppilan tilan riviaitta. Aittoja on Kangasalla varsin vähän jäljellä.

Markkula mainitaan vuoden 1540 maakirjassa. Tilan rakennuskanta on täysin uusiutunut. H/maisemallisesti/historiallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Ojarinne on lohkottu Markkulasta. Ponsantien varressa sijaitsevassa, vuonna 1938 rakennetussa rakennuksessa, on toiminut kyläkauppa. M/maisemallisesti/historiallisesti arvokas. Inventoitu v. 1999.

Lastunen on Karppilan entinen torppa. Rakennus on huonokuntoinen ja käyttämätön. Talon läheisyydessä on muutama, todennäköisesti vanha torppa, jotka ovat väritykseltään yhtenäisiä ja pihossa kasvaa samoja perinnekasvilajeja.

Pihojen perinnekasveja voisi jakaa kylän muille pihaille

Suosituksia uudisrakentamiselle

Metsänreunat tulee säilyttää ehjinä, eikä osoiteta uudisrakentamista Tohkalan pelto- ja laidunalueille. Lastusen tilan pohjoispuolella on tilaa uudisrakentamiselle. Uudisrakentaminen kannattaa pääasiassa ohjata Tohkalanraitille, Markkulan tilan ja Kautialan koulun väliselle alueelle.

Kylälaisten ehdotuksia

Karppilan tilalle on suunnitteilla perinteinen aitamalli laidunalueiden aitaamiseksi.

Mahdollisuudet ja uhkat

Vanhaa kyläraitia on mahdollista kehittää kevyenliikenteenväylänä mm. koululaisten käyttöön. Asutuksen täydentäminen lisää asukkaiden määrää ja ylläpitää ja edistää siten kylän ja koulun toimintaa.

Köyrä

Vanha Köyrän ryhmäkylä, sijaitsi Kylänlahden perukasta nousevalla mäenkumpareella. Vuoden 1540 maakirjan mukaan kylän taloja olivat Eerola, kaksi Möhkölää ja kaksi Nikkilää. Möhkölät on yhdistetty 1583 ja siitä on vuonna 1784 halottu Palttala ja Mattila. Toinen Nikkilä on yhdistetty Nikkilään ja Möhkölään vuoden 1612 jälkeen. Mattila on halottu Kylä-Mattilaksi ja Vainio-Mattilaksi 1800-luvun puolivälin aikoihin. Palttala ja Vainio-Mattila on rakennettu halkomisen aikaan kylästä sivummalle niille paikoille, missä tilojen rakennukset nykyäänkin sijaitsevat.

Isojaon aikaan 1774-75 kylän maat jaettiin talojen kesken, mutta kyläryhmä pysyi tiiviinä. Möhkölä, Nikkilä, Kylä-Mattila ja Eerola oli talousrakennuksineen rakennettu rantatörmälle hyvin ahtaasti rivikyläksi. Kylää on ympäröinyt pellot ja kaskimaat, suurimmat niityt ovat olleet kauempana. Lisäksi oli melkoinen joukko itsellisiä, mäkitupalaisia ja torppareita toisena "kylänä" Vainio-Mattilan ympäristössä. Kylän asukasluku oli 1920-luvulla noin 135 henkeä. 1920-luvun alussa alkanut uusjako oli pitkä ja vaikea. Se saatiin päätökseen vasta 1937. Tällöin siirrettiin Möhkölä, Kylä-Mattila ja Eerola niille paikoille, jossa ne nyt ovat. Muutto liike alkoi sotien jälkeen, jolloin mäkituvat ja torpat hävisivät ja ainoastaan isot tilat säilyivät.

Nykyisin kylässä on kantatilat uusjaon mukaisilla paikoillaan laajojen peltoaukeamien

reunamilla. Maiseman erityispiirteenä on runsaslukuiset ladot. Tielinjaus on sama kuin vuoden 1774-75 isojakokartassa.

Köyränlahden ranta on ollut aikoinaan täysin avoin. Rantapuustoa voisi harventaa siten, että maisemasta tulisi avoimempi, jolloin myös Nikkilän rakennuskanta näkyisi paremmin.

Maisemassa erityispiirteenä olevien latojen säilyttäminen on tärkeää. Latojen kunnossa pidolle voisi laatia oman säilyttämissuunnitelman ja hakea avustusta esim. TE-keskukselta.

Peltomaisema Köyrässä

Arkeologiset löydöt

Köyrästä on kivikautinen irtolöytö, poikkikirveen teräosa.

Luontoarvot

Köyrän rantaa on ehdotettu lisäykseksi rantojensuojeluohjelmaan. Köyrän alueella on lähteitä, joiden luontoarvot voisi selvittää.

Rakennettu ympäristö

Nikkilä on ainoana vanhan kantakylän paikalla. Tilan nimi oli aluksi Saukko I. Saukkola silloisen isännän mukaan. Kun taloa hallitsi 1600-luvun alkupuolella Niilo I. Nikki Tuomaanpoika, alettiin sitä kutsua Nikkiläksi. Tila olikin suvulla vuoteen 1964, jolloin se myytiin Keskusosuusliike Hankkijalle. Päärakennus on rakennettu 1890-91 sen ajan kartanotyyliin. Sali tehtiin Köyrän kansakoulua varten, jossa se toimikin muutamia vuosia. Rakennukset ovat komealla paikalla rantatöyrällä ja päärakennus on hyvin säilyttänyt ominaispiirteensä. Inventoitu 1978.

Möhkölä on taloista ainoa, joka on peltoalueen keskellä. Se sijaitsee maiseman solmukohdassa, y-mallisessa tienristeyksessä paikalla, jolle se vuonna 1937 siirrettiin. Päärakennus on rakennettu silloin osittain vanhan talon hirsistä. Pihapiirin hyvin säilynyt kokonaisuus jää hiukan pihapuuston piiloon. Inventoimatta.

Tilan rakennuskanta saisi näkyä maisemassa paremmin.

Nikkilän rantamaisemassa päärakennus on aiemmin näkynyt paremmin. Vanha kuva: Ero Raukola 1997

Kylä-Mattilan pihapiirin rakennukset ovat erityisen näkyvällä paikalla pellon reunassa. Vanha talo rakennettiin nykyiselle paikalle uudestaan saman näköisenä kuin se oli ollut aikaisemalla paikalla kylässä. Nykyisin siihen on tehty pieniä muutoksia. Kokonaisuuteen liittyy myös pelloilla sijaitsevat ladot. Inventoimatta.

Vainio-Mattilan rakennukset aivan tien vieressä jäävät hiukan pihapuuston suojaan. Rakennukset on rakennettu mahdollisesti vuosien 1850-70 aikana. Rakennuksiin on tehty melko runsaasti muutoksia. Inventoimatta.

Eerola on yksittäistilana pienen peltoalueen pohjoispuolella syrjässä suurelta avoimelta maisemalta. Keltaiseen paritupaan on tehty joitakin muutoksia. Navetta on vuodelta 1937. Inventoimatta.

Mäkelä on ainoa kylän säilynyt torppa. Torppa oli aluksi Möhkölän, myöhemmin Vainio-Mattilan. Se on perustettu 1790-luvulla. Rakennuksen ominaispiirteet ovat kokeneet melko suuria muutoksia. Inventoimatta.

Palttalan tila on lohkoktu Möhkölän ratsutilasta 1800-luvun vaihteessa. Palttalan nykyinen päärakennus on rakennettu jo 1800-luvulla. Päärakennus on Kangasalla harvinaisen pitkä. Pihassa on myös vanha viljamakasiini ja aitta 1700-luvulta. Se on Köyrän vanhin rakennus. Inventoimatta.
Palttalan päärakennusta peittävää kasvillisuutta voisi poistaa.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Avoin peltoalue tulisi säästää rakentamiselta. Tilat voidaan sijoittaa metsän reunaan vanhan tavan mukaisesti. Uusien tilojen tulisi erottua vanhoista. Entisen torppa-alueen paikalle, Vainio-Mattilan ympäristöön voi myös sijoittaa muutamia pienehköjä uudisrakennuksia kylämäisesti.

Kyläläisten kertomaa

Köyränlahden veneranta on yhteinen kokoontumispaikka. Matinmäellä on muinoin poltettu helavalkeita.

Tielaitoksen suunnitelmaa uudesta tielinjauksesta Ylisen takaa, pidettiin maiseman uhkatekijänä. Vaarassa on myös metsittyminen ja pusikoituminen eläinten vähentymisen myötä. Sähkölaitoksen tulisi siistiä kaivuutöiden jäljet.

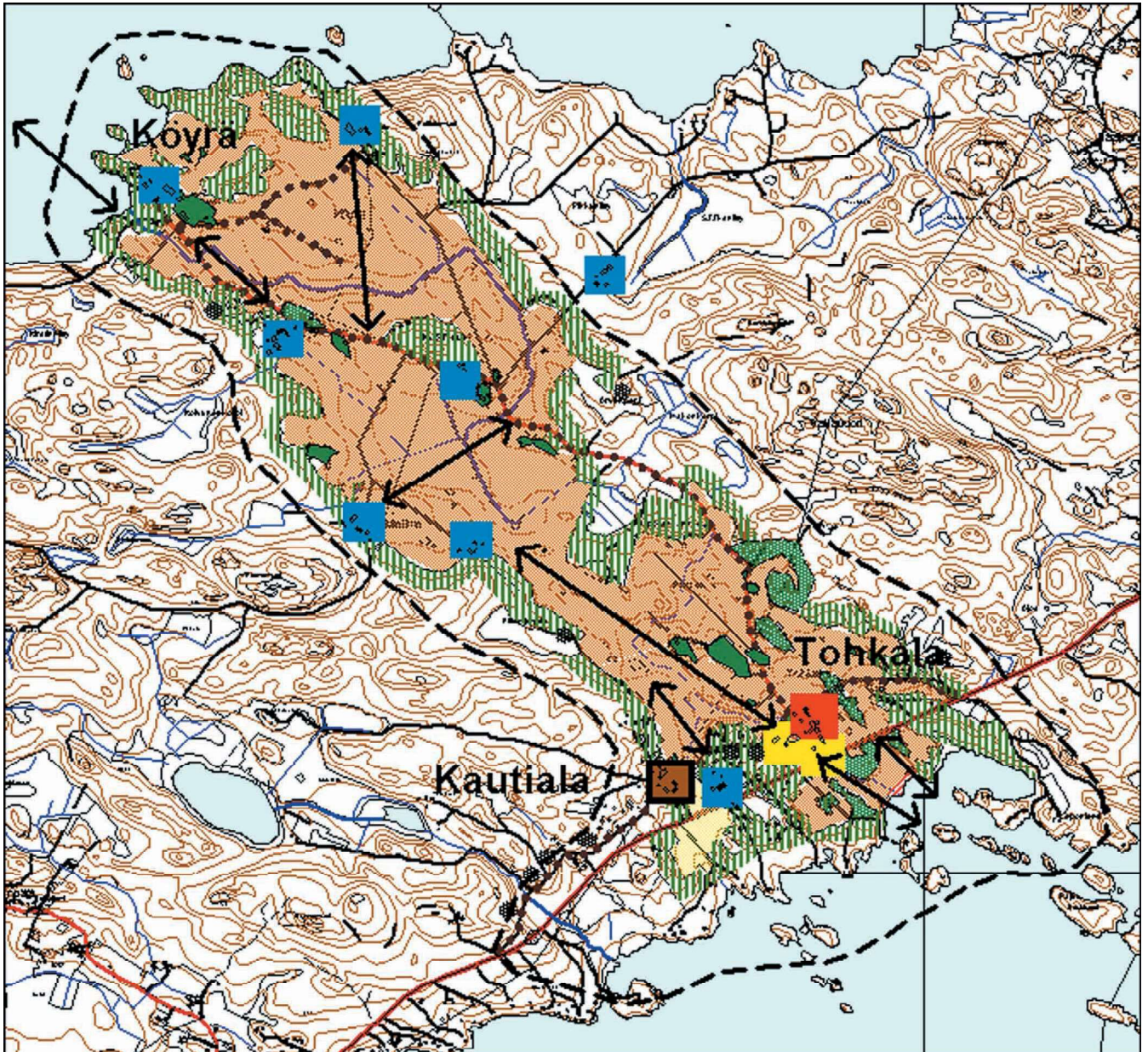
Mahdollisuudet ja uhkat

Kyläläisten mainitsevat asiat.

Palttalan pihapiiri ja rakennukset 1900-luvun alussa. Lähde: Eero Raukola 1997

5. TOHKALA-KÖYRÄ-KAUTIALA KULTTUURIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä		Säilytettävä isojaon aikainen tielinjaus
	Maisema-alueen raja		Paikallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisemallisesti arvokas alue / ei uudisrakentamista		Maisemallisesti / historiallisesti arvokas rakennus
	Maisemallisesti merkittävä alue / hienovar. rak. mahd.		Inventoitava rakennus
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna		Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
	Maisemallisesti merkittävä niitty tai laidun		
	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot selvítettävä ensin		
	Hoidettava peltoosaareke		
	Kulttuuriympäristöohjelman ehdotus seudullisesti arvokkaaksi rakennukseksi		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:25 000

Kautiala eli Härtsiä

Vuoden 1540 maakirjassa mainitaan Markku Härtsiä. Talo on halottu vuonna 1584 Alaseksi ja Yliseksi. Alanen on halottu vuonna 1758 Vanha-Alaseksi ja Uusi-Alaseksi.

Alanen on myyty kunnalle 1910-luvulla kansakouluksi.

Kylätontti on ollut Ylisen tilan kohdalla. Vanha tielinjaus on samoilla kohdilla kuin vuoden 1792 isojakokartassa. Alasen läheisyydessä on ollut torppariasutusta. Tonttien ympärillä ollut kiviaita on edelleen paikallaan. Rakennukset ovat muuttaneet luonnettaan. Raitin varrelle on tullut todennäköisesti siirtolaisten asutusta sekä muutaman vuoden sisällä myös muutamia uusia omakotitaloja. Uusi tielinjaus ja Alasen tilan päärakennuksen muuttaminen uudeksi kouluksi on muuttanut maisemaa.

Kylän maiseman maamerkki on Ylisen tila. Kautialantieltä avautuu näkymä Tohkalan ja Köyrän viljelyaukeille. Kautialan koulu on kyläläisten kokoontumispaikka.

Luontoarvot

Kautialan alueella on lähteitä, joiden luontoarvot olisi hyvä selvittää.

Rakennettu ympäristö

Ylinen on vanha kantatila, jonka pihapiirissä on runsaasti hyvin ominaispiirteensä säilyttäneitä rakennuskantaa. Vanhempi asuinrakennus on 1880-luvulta, uudempi vuodelta 1914. Tilalla on toiminut kylän saha vuoteen 1955. Vanhemmassa asuinrakennuksessa on ollut osuuskauppa 1917-45. Inventoitu 1999. R,H,M/ehdotetaan maakunnallisesti arvokkaaksi.

Koulu on alun perin toiminut Alasen tilan vanhassa päärakennuksessa. Nykyinen koulu-rakennus on yksikerroksinen, punatiilinen. Ulkorakennus on vanhempi. Inventoimatta.

Ylisen tilan uudempi päärakennus

Suosituksia uudisrakentamiselle

Kautialantien varren rakennuskantaa voidaan täydentää ja jatkaa lounaaseen. Ylisen tilan ympärille tulisi jättää suojavyöhyke, jolle ei rakenneta.

Ylisen rakennuskanta näkyy hyvin keväällä, mutta kesällä kasvillisuus peittää rakennuksia maisemassa ja uhkaa aittojen kuntoa. Kuva Petri Eklund 1999

Ylisen tilan aitta, kuva Petri Eklund 1999

Kyläläisten kertomaa

Kyläläiset kertoivat koulun alkuvaiheista ja ympärillä olleesta torppa-asutuksesta.

Mahdollisuudet ja uhat

Kyläkoulun uhkaa kuihtuminen, jos lapsiluku ei kasva. Uusi tielinjaus Ylisen taakse muutettuna uhkasi Kautialan, Köyrän ja Tohkalan vuosisataisia viljelyalueita ja rikkoisi merkittävästi maisemaa.

3.5.6 Pispala-Mutikko

Kylät sijaitsevat keskellä Raudanmaata Ponsantien itäpuolella. Pispalan kohdalla rakentaminen muodostaa tiiviin, melko uuden kylärakenteen Ponsantien kupeeseen. Järvikulmantien ja Mutikontien varsilla rakentaminen sijoittuu teiden varsiin helminauhamaisesti.

Pispala

Pispalan kylässä oli vuoden 1540 maakirjan mukaan Rekola ja Seppälä. Tilat ovat olleet yhdysviljelyksessä vuosina 1622-30 Reko Klemetinpojalla. Talot ovat yhdistyneet v. 1837. Kylätontti sijaitsi nykyisen Brusin talon kohdalla. Pispalanlahti ulottui melkein kylätontille asti 1700-luvun lopulla.

Kylän ympärillä olleet pienialaiset pellot ovat edelleen samankokoiset kuin 1700-luvun lopulla. Rantaviiva on siirtynyt ulommas ja näkymä kylältä järvelle on umpeutumassa. Brusin tila on vanhalla kylätontilla ja todennäköisesti tonttia ympäröinyttä kiviaitaa on vielä jäljellä. Aita on kuitenkin hiukan peittynt. Uudempi rakentaminen sijoittuu Ponsantien varteen. Kylässä on ollut kauppoja 1960-70-luvuilla sekä seurojentalo, joka on myyty 1960-luvulla ja sen käyttötarkoitus on muuttunut.

Järvinäkymää Ponsantieltä Pispalanlahdelle kannattaisi avata.

Kylän luoteispuolella on ns. Järvikulman alue, jossa avautuu laaja-alaisemmat peltoalueet, joissa viljely on väistymässä. Ennen avoimet näkymät ovat umpeutumassa.

Mutikon tienvarren maisemaa

Luontoarvot

Mallasveden ja siitä Längelmäveteen laskevan puron/ojan sekä alueen lähteiden luontoarvot tulisi selvittää.

Rakennettu ympäristö

Brusi on vanha kantatila. Asuinrakennuksen runko on 1870-luvulta. Pihapiirissä on vanhoja aittoja. Inventoimatta.

Brusin aitta

Einola sijaitsee Järvikulmatien varressa. Huvilamaisen asuinrakennuksen pihapiirissä on myös vanha hirsinen sauna ja aitta. Inventoimatta.

Pispalan Einola

Kartano on autiotila Järvikulmantien varressa. Tila on kunnan omistuksessa.

Rakennuskanta on rapistumassa. Suositeltavaa olisi rakennusten kunnostaminen tai purku. Hyvä uudisrakennuspaikka.

Pispalan vanha torppa Ponsantien varressa

Mäkipää on toimiva tila karjoineen. Inventoimatta.

Lentola ja sen pihapuusto ovat maisemassa merkittävä kiintopiste. Inventoimatta.

Kylässä on myös vanhoja pieniä torppia, jotka ovat inventoimatta.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentaminen voidaan sijoittaa peltoihin rajautuville etelään viettäville rinteille.

Kyläläisten kertomaa

Kyläläiset ehdottivat jätehuoltopisteen sijoittamista kunnan omistamaan koivikkoon. Vaihtoehtoisesti nykyisen jätehuoltopisteen voisi aidata ja näkymiä peittävän koivikon kaataa.

Mahdollisuudet ja uhkat

Viiljelyn väheneminen vaikuttaa maiseman vähittäiseen umpeutumiseen.

Mutikko

Mutikko on Vääksyn kartanon takamaita ja Mutikon tila on Vääksyn entinen rälssitorppa, joka reduktion yhteydessä sai oman manttaalinsa muuttuen rälssitilaksi. Kylässä on ollut viitisen torppaa 1800-luvulla. Mutikonsalmen yli on 1900-luvun alkukymmenillä mennyt maitotie Toosilanniemen puolelle. Täältä tie jatkui Suinulan rautatieasemalle.

Mutikon alue on metsäinen, pellot ovat pieni-alaisia ja viljely on vähentynyt. Alueella on kuitenkin myös hyvin hoidettuja tiloja kiviaitoineen ja metsälaitumineen. Erityispiirteenä on tienvarren maitolaiturit.

Luontoarvot

Alueella on paikallisesti arvokas perinnebiotooppi, Urpion metsälaidun. Alueella kasvaa mm. kuusia, koivuja, harmaalepikkaa sekä lehtokasvillisuutta. Jyrkänteen päällä on myös kallioketoa sekä katajia. Metsälaitumella on runsaasti sieniä.

Maitolaiturit ja kiviaidat tulisi säilyttää, sillä ne leimaavat olennaisesti Mutikon maisemaa. Maitolaiturit ovat harvinaisia koko Kangasalla.

Rakennettu ympäristö

Mutikko on Vääksyn entinen räissitorppa. Nykyisin autiotilana. Pihapiirissä runsaasti perinnekasvillisuutta.

Huonokuntoinen rakennus on turvallisuusris-ki. Pihakasvillisuuden voisi inventoida sekä pyrkiä säilyttämään ja siirtämään.

Välimaan tilalla on erityisen pitkä kiviaita metsän reunassa. Tilalla on vanhaa rakennuskantaa. Inventoimatta.

Rajala on maisemallisesti merkittävällä paikalla oleva vanha rakennus. Inventoimatta.

Niittymäki ja Mäkelä muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Mäkelän tilalla on katajaiset laidunalueet, joita kiertää osittain kiviaita. Inventoimatta.

Kiviaitaa voisi ottaa esiin kasvillisuutta poistamalla.

Urpion tila on maisemassa erottuva maa-merkki. Tilalla on vanhaa rakennuskantaa. Inventoimatta.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Hजारakentamispaikat sopivat Mutikontien varteen yksittäistiloina tai pienten pelto-alueiden reunoille.

Kyläläisten kertomaa

Mutikossa on perinneorsu, joka on kyläläisten retkikohde. Yhteisiä alueita voisi pitää tal-koilla kunnossa. Ongelmana on huonokun- toinen tie.

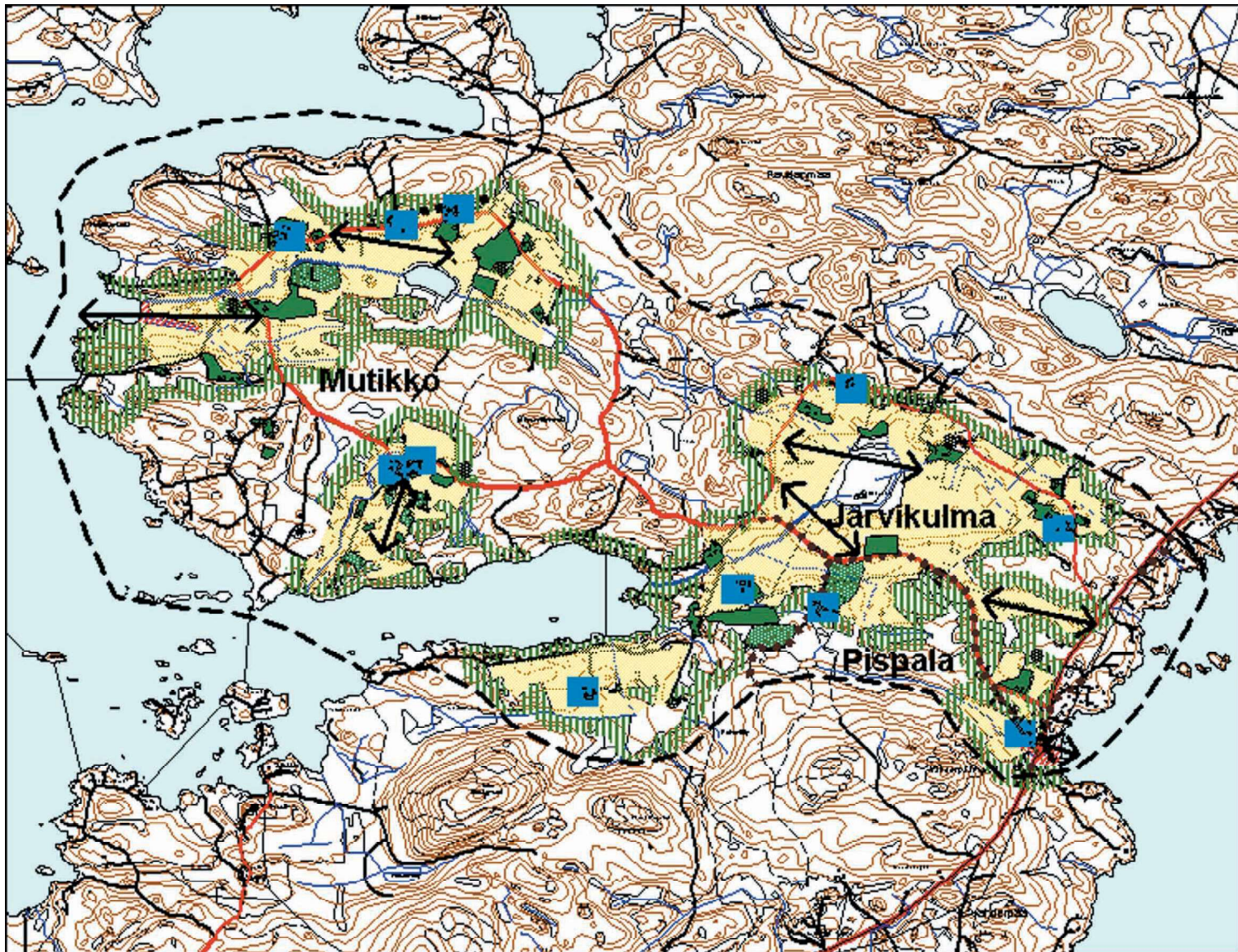
Mahdollisuudet ja uhkat

Viljelyn vähittäinen loppuminen ja tilojen auti- oituminen uhkaavat maisemaa.

Urpion metsälaidun

6. PISPALA-MUTIKKO KULTTUURIRIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä		Säilytettävä isoajan aikainen tielinjaus
	Maisema-alueen raja		Inventoitava rakennus
	Maisemallisesti merkittävä alue / hienovar. rak. mahdoll.		Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
L	Luetteloitu perinnebiotooppi		Säilytettävä / istutettava reunapuusto
	Maisemallisesti merkittävä niitty tai laidun		
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna		
	Hoidettava peltoosaareke		
	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot säilytettävä ensin		
	Kunnostettava kiviaita		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:30 000

3.5.7 Vahderpää-Sammalisto-Keso-Suomatka

Kylät sijaitsivat Ponsantien molemmin puolin. Vahderpään ja Sammaliston kylissä viljely on väistymässä. Vahderpään vapaa-aikakeskus on toiminnallinen keskipiste. Kesossa ja Suomatkassa on laajempia laidun- ja viljelyalueita.

Sammaliston tila kuuluu Pirkanmaan kulttuurihistoriallisiin kohteisiin.

Vahderpää

Kylästä mainitaan vuoden 1540 maakirjassa Mattila ja Heikkilä. Mattilasta on halottu vuonna 1619 Anttila. Mattila ja Anttila ovat olleet yhdysviljelyksessä vuodesta 1833. Kylätontti on sijainnut Vahderpääntien varrella. Tielinjaus on sama kuin 1700-luvun lopun kartassa. Viljelyalueet ovat olleet samanlaisia pienialaisia kuin nykyäänkin. Rannat ovat olleet pääasiassa niittyinä. Pieniä kaskialueita on ollut siellä täällä.

Anttilan tila sijaitsee vanhalla kylätontilla.

Heikkilä eli nykyinen Vahderpään vapaa-aikakeskus on siirretty kylätontilta sivummalle. Sen ympärillä on huomiota herättävän levyinen (melkein 2 m) ja pituinen kiviaita. Kiviaitoja löytyy Vahderpään alueelta myös muualta. Keskeisellä peltoaukealla on maisemallisesti

merkittäviä peltosaarekkeita. Vanha Ponsantie yhdistää edelleen Vahderpään ja Sammaliston kylät.

Vanhan Ponsantien linjausta kannattaa kehittää sisäisenä väylänä esimerkiksi kevyen liikenteen tarpeisiin.

Vahderpään poikkeuksellisen leveä kiviaita

Luontoarvot

Vahderpäässä on luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettu mänty. Vahderpäässä on gabro/dioriittiesiintymiä sekä peridotiittia, näiden kasvillisuus tulisi tutkia.

Vahderpään rauhoitettu mänty ja kaunis peltosaareke

Rakennettu ympäristö

Vahderpää toimii vapaa-ajankeskuksena. Rakennukseen on tehty luonnetta muuttavia korjauksia. Inventoimatta.

Vahderpään vapaa-aikakeskus on ahkerassa käytössä.

Anttila on vanha kantatila. Maisemallisesti merkittävä kokonaisuus vanhan kylätontin paikalla. Inventoimatta.

Rakennusinventoinnin yhteydessä tulee tarkista kylän muidenkin rakennusten inventointitarve.

Vaherpään inventoitava rakennus. Kuva Petri Eklund, 1999

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentaminen sopii Kukonkurun alueelle uuden Ponsantien ja vanhan Ponsatien välille.

Sammalisto

Sammallistosta mainitaan vuonna 1559 Ambrosius ja v.1703 leski Brita. Vääksyn kartanon lampuoti on rakennettu 1800-luvun keskivaiheilla. Vuodet 1729-1791 Sammalisto on toiminut sotilasvirkatalona. Sammaliston kylä on kehittynyt Sammaliston tilan ympärille ja lähistöllä on ollut useita torppia.

Sammaliston tila sijaitsee vanhalla paikallaan. Sammaliston ympärille muodostunut kylä on yhtenäinen kokonaisuus. Vanhan Ponsantien varrella on kylärakennetta jäljellä. Pellot ovat olleet pienialaisia. Nykyisin Sammaliston tila on kasvillisuuden ympäröimä ja pellot viljelemättöminä unpeutumassa.

Vanhaa Ponsantietä kannattaa kehittää sisäisenä yhteytenä esim. kevyenliikennettä ajatellen.

Sammaliston rakennuskanta on edelleen hyväkuntoista. Se kannattaisi kunnostaa ja ottaa maisemassa paremmin esiin.

Luontoarvot

Sammallistossa on gabro/dioriittiesiintymiä sekä peridotiittia. Näiden alueiden kasvillisuus tulisi tutkia

Rakennettu ympäristö

Sammaliston pihapiiriin kuuluu 1800-luvun puolivälissä rakennettu asuinrakennus ja 1898 rakennettu luonnonkivinen navetta sekä aittoja ja latoja. Kasvillisuus peittää rakennuskantaa. R,H,M /seudullisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Hyvin luonteensa säilyttäneet rakennukset kannattaisi kunnostaa ja kasvillisuutta raivata. Sammaliston eteläpuoliset viljelyalueet olisi näkymien kannalta hyvä pitää avoimina.

Vanhala on alun perin Sammaliston talon torppa. Asuinrakennus on rakennettu 1900-luvun alussa. R/ paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Sillan torppa

Silta on vanha torppa, joka on säilyttänyt hyvin ominaispiirteensä. Asuinrakennus on todennäköisesti vuodelta 1899. R/ paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Vanhan Ponsantien varteen sopisi muutama uudisrakennuspaikka nykyistä rakennetta täydentämään. Vaihtoehtoisia paikkoja on nykyisen Ponsantien pohjoispuolella.

Mahdollisuudet ja uhkat

Maiseman arvot heikkenevät, jos kasvillisuus peittää liiaksi rakennuskantaa ja näkymiä.

Keso

Vuoden 1540 maakirjan mukaan on kylän taloja olleet Markkula, Heikkilä, Hakkari ja Aatinen. Heikkilä on halottu v.1792, Aatinen v.1806.

Kylän keskeinen viljelyaukea on edelleen viljelyssä. Kylän talot ovat olleet jo 1770-luvulla erillään ja sijainneet suurin piirtein nykyisillä paikoillaan, paitsi Heikkilä, joka on siirretty Ponsantien varteen.

Soukkion pienialaisen ja erillisen maisema-alueen muodostavat Soukkion ja Ranta-Soukkion tilat sekä Aadolfinsaarentien kaukaiset järvinäkymät.

Arkeologiset löydöt

Alueelta on löytynyt kivikautisia löytöjä, kivise ja tasataltta.

Luontoarvot

Eskolansaari on ehdolla lisäykseksi rantojen suojeluohjelmaan.

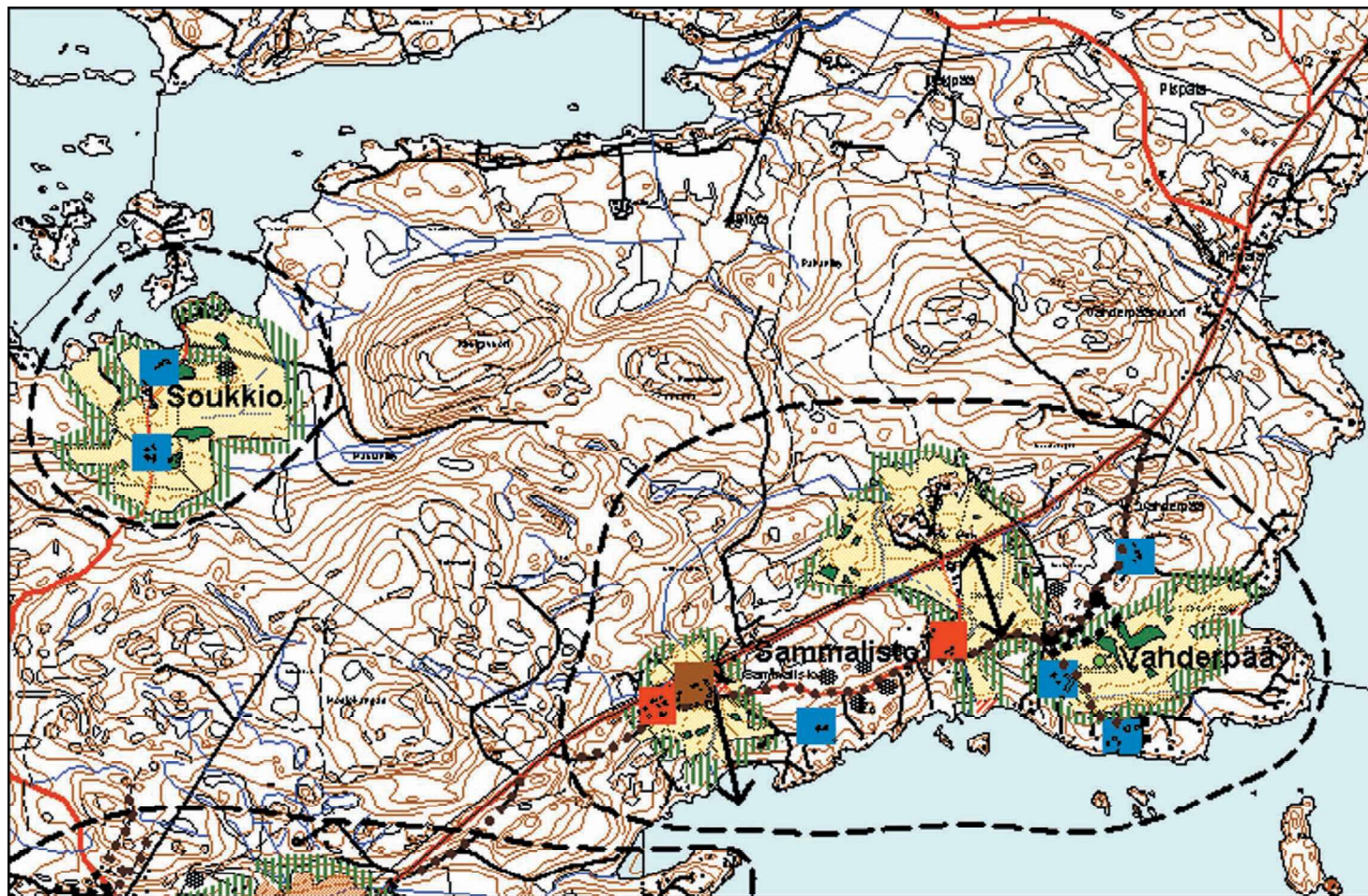
Rakennettu ympäristö

Heikkilän kantatilan rakennukset ovat maisemallisesti merkittävällä paikalla Ponsantien läheisyydessä. Inventoimatta.

Keson tasaista peltomaisemaa

7a. VAHDERPÄÄ-SAMMALISTO KULTTUURIMAISEMA

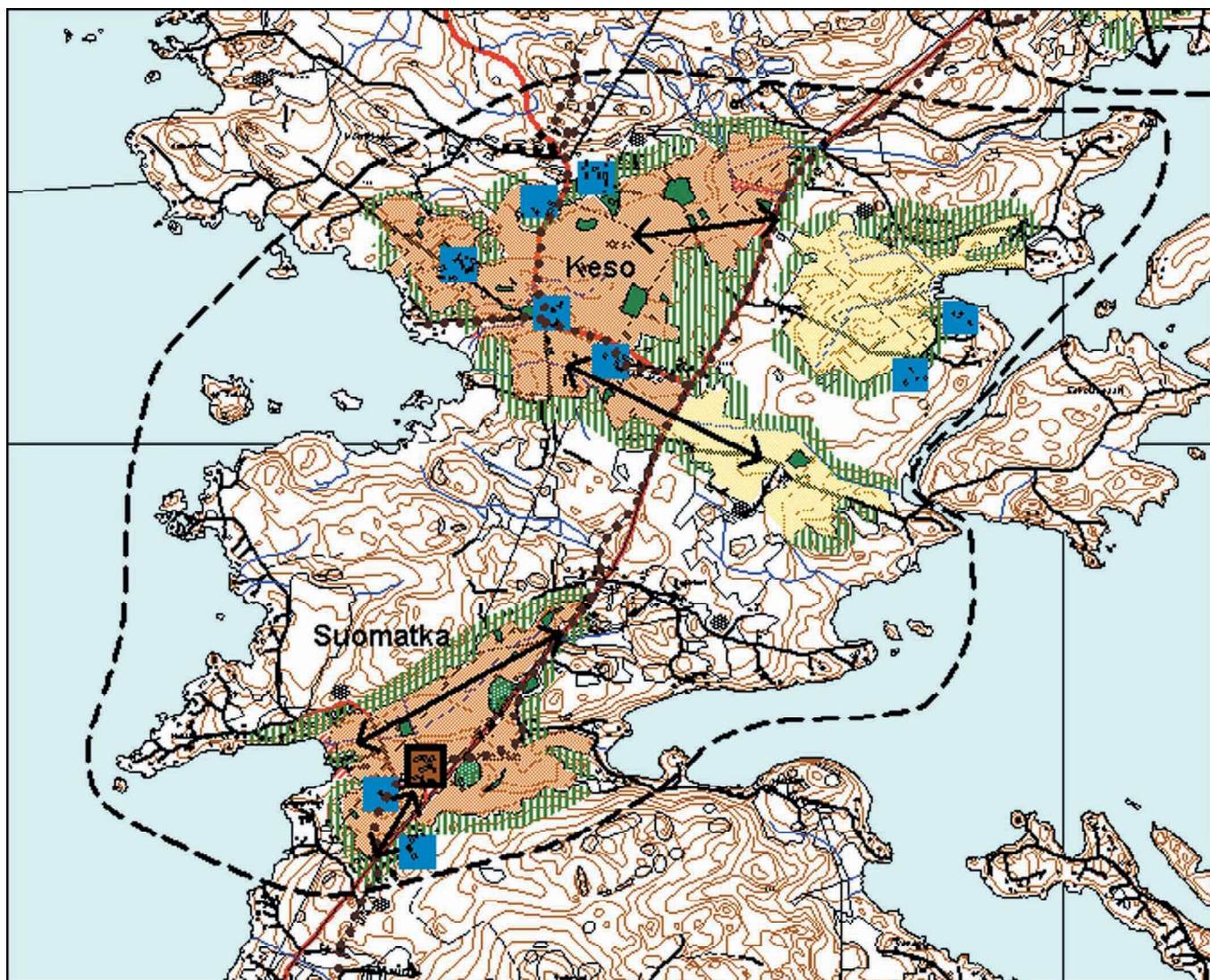

MERKINTÖJEN SELITYKSET

— — —	Maisema-alueen raja	• • • • •	Säilytettävä isojaon aikainen tielinjaus
■	Maisemallisesti arvokas alue / ei uudisrak.	■	Maakunnallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
■	Maisemallisesti merkittävä alue / hienovar.rak.mahd.	■	Paikallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
↔	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä	■	Inventoitava rakennus tai rakennusryhmä
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna	■	Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
■	Säilytettävä maisemapuu	● ● ●	Säilytettävä kiviäitä
■	Hoidettava niity tai laidun		
■	Hoidettava peltosaareke		
■	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot selvittävä ensin		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:25 000

7b. KESO-SUOMATKA KULTTUURIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

	Maisema-alueen raja		Säilytettävä isojaon aikainen tielinjaus
	Maisemallisesti arvokas alue / ei uudisrak.		Maakunnallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisemallisesti merkittävä alue / hienovar. rak. mahd.		Kulttuuriympäristöohjelman ehdotus
	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä		Paikallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna		Inventoitava rakennus tai rakennusryhmä
	Säilytettävä maisemapuu		Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
	Hoidettava niitty tai laidunalue		Säilytettävä kiviaita
	Hoidettava peltoaareke		
	Harvennettava kasvillisuus /luontoarvot selvítettävä ensin		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:25 000

Pihapiiri ja talon ympäristö kannattaisi siistiä, jotta rakennus pääsisi paremmin oikeuksiinsa.

Eerola on vanha kantatila, jonka asuinrakennuksen luonne on muuttunut. Inventoimatta.

Aatinen on kantatila, jonka pihapiiriin kuuluu kaksi vanhaa, hyvin luonteensa säilyttäneitä asuinrakennusta sekä muita rakennuksia, jotka muodostavat umpi- ja avoimien muodon. Inventoimatta.

Aatisen tila

Hakkari on kantatila, jonka pihapiirissä on vanhaa rakennuskantaa, mm. riviaitta. Inventoimatta.

Markkula on kantatila, jonka pihapiirissä on useita rakennuksia. Markkulan itäpuolella on viehättäviä pikku tiloja kiviaitoineen. Inventoimatta.

Päärakennuksen voisi ottaa paremmin esiin kasvillisuutta harventamalla. Markkulan itäpuolen tilat tulisi myös inventoida.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentaminen sopii maisemallisesti parhaiten Markkulan tilan pohjois- ja itäpuolelle

olemassa olevien pikkutilojen läheisyyteen.

Kyläläisten kertomaa

Aatisenkalliot ja Kokovuori ovat kyläläisten näköalapaikkoja. Näkyvällä paikalla oleva kylän jäteposte tulisi siistiä ja aidata. Aktiiviset kyläläiset suunnittelivat yhteisiä kesäjuhlia ja tekeillä on luontopolku.

Mahdollisuudet ja uhkat

Uhkana kyläläiset pitivät tienvarsien ja rantojen pusikoitumista. Mahdollisuutena suunnitelmallisen yhteistyön kyläympäristön hoidossa.

Suomatka

Vuoden 1540 maakirjan mukaan on kylässä ollut Laurila ja Heikkilä. Laurila on halottu v. 1763, jolloin on syntynyt Mäkelä. Todennäköisesti talot ovat sijainneet Längelmäveden ja Roineen välisellä kannaksella.

Talot ovat nykyisin pääasiassa Ponsantien läheisyydessä. Suomatkan erityispiirteenä ovat lampaiden laidunalueet ovat olleet 1700-luvulla niittyinä. Ponsantieltä avautuu pitkä näkymä Suomatkanlahtea kohti.

Suomatkanlahden rantapuustoa voisi harventaa.

Mäkelän laidun

Arkeologiset löydöt

Suomatkan alueelta on löytynyt useita kivikautisia irtolöytöjä mm. talttoja.

Luontoarvot

Suomatkan alueelta on löydetty mahdollinen luonnonsuojelulla suojeltava luontotyyppi Pirkanmaan Ympäristökeskuksen luontotyyppi-inventoinnissa v. 1999.

Rakennettu ympäristö

Mäkelä on maisemallisesti erittäin merkittävä kantatila. Tilan rakennuskanta on edustavaa ja muodostaa umpihiphamaisen kokonaisuuden. Asuinrakennuksen vanhin osa on todennäköisesti savupirtti vuodelta 1760. Ympäriällä on laajat lammaslaitumet. R,M,H / ehdotetaan maakunnallisesti arvokkaaksi. Inventoitu 1999.

Mäkelän lammaslaitumiin liittyvät myös kauniit metsäiset laidunsaarekkeet, jotka näkyvät hyvin Ponsantielle ja leimaavat Suomatkan maisemaa. Laiduntamisen jatkuminen on

*Mäkelän pihapiiri (yllä) ja aitta (alla)
Petri Eklund, 1999*

maiseman säilymisen kannalta tärkeää.

Heikkilä on vanha kantatila, joka sijaitsee Mäkelän tilan kupeessa, peittyen kuitenkin pihapuuston suojaan. Inventoimatta.

Laurila on mäenkumpareelle rakennettu kantatila, joka on autiona. Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi rapistunut navetta. Inventoimatta.

Taipale sijaitsee suojassa Ponsantien näkymästä. Asuinrakennus on rakennettu todennäköisesti 1880 lopulla. Inventoimatta.

Muita inventoituja kohteita ovat Pähkinämäki sekä 1950-luvulla rakennetut Koivisto ja Koivumäki.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Ponsantien itäpuolella on nykyisen rakennuskannan läheisyydessä tilaa uudisrakentamiselle.

Kyläläisten kertomaa

Kyläläiset kehuivat maisemanäkymää Kuohunharjulta Vesijärvelle ja Suomatkaan. Kylällä toimii ranta-asukkaiden oma yhdistys, Vihtiälän-Suomatkan ranta-asukasyhdistys.

Mahdollisuudet ja uhkat

Kyläläisten mielestä lisääntynyt autoliikenne on uhka.

3.5.8 Vääksy-Kerppola-Majaalahti

Kylät ovat Huutijärveltä Sahalahteen lähtevän tien varrella. Majaalahti jatkuu kohti Heponiemeä.

Vääksyn kulttuurimaisema on valtakunnallisesti arvokas rakennettu ympäristö. Kerppolan tila on Pirkanmaan kulttuurihistoriallinen kohde.

Vääksyn viljavaa maisemaa

Vääksy

Vääksyn kylässä on ollut yksi rälsstitila jo 1500-luvun alussa. 1520- ja 30-luvuilla siihen liitettiin kylän muut tilat ja Vääksystä muodostettiin säterikartano. Vuonna 1561 Juhana III lahjoitti kartanon rakastajattarelleen Kaarina Hannuntyttärelle. Vääksy omisti aikoinaan Sarsan alueen ja kartanolla on ollut teollista toimintaa myllyjen ajoista lähtien. 1800-luvulla Vääksyn mailla harjoitettiin raudan ja pellavan muokkausta. Rautatehtaan tuotteet olivat varsin kuuluisia. Vääksyn kartanon torppia ovat olleet Lentola, Ojansuu, Jokiranta, Hunninko, Hokkanen, Ringistö, Hakala, Peliiniemi, Kiviniemi, Kurkiniemi, Nuordo, Kallio-pää, Eskola, Musto, Smeds ja Vääksniemi.

Maisemaa hallitsee kartanon avoimet peltoalueet ja niillä sijaitsevat rakennukset. Kartanon kulttuurimaisemaan liittyy vanha Sarsan uoma, joka on merkittävä kivikauden asuinpaikka. Sarsa kuivui vuoden 1604 luonnollisuuden yhteydessä.

Peltoalueen reunoilla on edelleenkin joitakin Vääksyyn liittyviä tiloja ja torppia sekä useita jälleenrakentamiskauden tiloja.

Arkeologiset löydöt

Vääksyssä sijaitseva Sarsan alue on Pirkanmaan merkittävin kivikautinen asuinpaikka. Alueelta on löytöjä kivi-, pronssi- ja rautakaudelta. Suurin osa löydöistä on liittynyt ihmisen arkielämään. Löydöissä on myös esihistoriallisen ihmisen uskomusmaailmasta kertovia ihmis- ja eläinhahmoisia savikuvioita, joista yksi on maassamme ainutlaatuinen majavakuvio. Kunta kehittää Sarsan ympäristöä matkailukohteeksi yhteistyössä museoviraston ja Kangasalan matkailurenkaan kanssa. Vääksystä on löytynyt runsaasti sekä kiinteitä muinaisjäännöksiä että irtolöytöjä kivikaudelta. Vihtiälän tilalta on löytynyt kivikautinen irtolöytö.

Luontoarvot

Vääksynojan varsi on merkitty taajamien osayleiskaavan (2000) luonnonympäristöltään arvokkaaksi kohteeksi. Vatapori on maakunnallisesti arvokas lehto. Huutijärven pähkinäpensaslehdolla on ainakin paikallista arvoa.

Rakennettu ympäristö

Vääksyn kartanon vanhin rakennus on perimätiedon mukaan Kaarina Hannuntyttären aikainen kiviholvattu kellari. 1800-luvun keskivaiheilla rakennettu päärakennus paloi 1942 ja ainoastaan rakennuksen kuistien kolonnaadit vuodelta 1926 säästyivät. Uusi päärakennus on rakennettu useammassa vaiheessa vuodesta 1945 lähtien. Lähellä on vanha hirsimakasiini. Kartanon tiilinen navetta ja tallirakennus on vuodelta 1923. Tiilinen, rapattu viljamakasiini on vuodelta 1927. Kartanoalueella on lisäksi useita työväen asuinrakennuksia samalta ajalta. Maisemassa on joitakin Vääksyn torppia jäljellä. *Alueinventoitu 1978.* Olemassa olevat torpat tulisi inventoida.

Vääksyn kartanonpuisto on saanut englantilaistyyliisen asunsa 1800-luvun alkupuolella. Jokimaisemalla silloilla on tärkeä merkitys osana miljöötä. Vääksynjokea on perattu vuosina 1860-62. Joen rannalla sijaitsevat kartanon mylly, sähkölaitos ja meijeri.

Vääksyn viljamakasiini on maiseman maamerkki

Vääksyn silta

Parvulan kaksikerroksinen rakennus, joka on rakennettu 1700-luvun lopulla alkuaan Kuohun terveyslähteen majataloksi, sijaitsee lähellä Vääksynjokea. Vuonna 1860 rakennus siirrettiin Vääksyyn ja rakennusta käytettiin mm. kehruutyttöjen asuntona. Maamme ensimmäinen kansanopisto aloitti toimintansa Parvulassa vuonna 1889. *Inventoitu 1978.*

Vihtiälä on maamerkkimäinen kohde Ponsantien varrella. Vihtiälä on kuulunut Vääksyn tiloihin. *Inventoimatta.*

Parvula vuonna 1997.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Hyviä uudisrakennuspaikkoja kylässä löytyy Sahalahdentien eteläpuolelta, Nuorronjärven lähistöltä. Täällä rakennukset ovat noppamaisia, 1 ½-kerroksisia taloja. Väriltään ne ovat vaaleita. Uusien rakennusten tulisi noudattaa tätä ryhdikästä, pystysuuntaista rakentamista.

Mahdollisuudet ja uhkat

Mahdollisuuksia alueen matkailulliseen ja maisemalliseen kehittämiseen on tutkittu ja suunniteltu. Toivottavasti alueen arvot osataan hyödyntää myös käytännössä siten, että arvot säilyvät.

Maisemaa uhkaa suunniteltu kevyenliikenteen väylä ja viemäriputkisto. Suunnitelmaa ei tulisi tehdä nykynormien mukaisten ojitusten ja leveyksien mukaan, vaan mahdollisimman varovasti maisemaa rikkomatta.

Kerppola

Vuoden 1540 maakirjassa mainitaan kylässä kaksi taloa, jotka on yhdistetty vuonna 1609. Talo on halottu taas vuonna 1780 ja toisen puolen vuokraajana on ollut 1800-luvun puolivälistä Joutsiniemi.

Maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävä Kerppolan tila viljelymaiseen ja puukujineen on alueen maamerkki. Sahalahdentien pohjoispuolella on pieniipiirteistä, suhteellisen yhtenäistä asutusta pienialaisempien peltöjen ympäröiminä. Joitakin vanhoja rakennuksia löytyy pihapiireistä.

Kerppolan talousrakennukset

Arkeologiset löydöt

Kerppolasta on kaksi kivikautista irtolöytöä. Kivikirves on löydetty Kerppolan maalta ja jäkälätyyppinen kirves Kerppolan Veneojanimisen torpan pelloilta.

Luontoarvot

Pelisalmen kivikkoisilla ja kallioisilla ranta-alueilla on maisemallista ja virkistyskäyttöistä arvoa, mutta ovat rakentamattomina paikkoina myös linnustolle tärkeitä paikkoja. Alue tulisi säilyttää rakentamattomana.

Rakennettu ympäristö

Tammea ja lehmusta kasvava pihapuisto peittää maisemassa Kerppolan vanhan ratsutilan, joka on maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde. Päärakennuksen runko on vuodelta 1859. Nykyisen, klassistisen asun, se sai vuonna 1930 arkkitehti W.G.Palmqvistin piirustusten mukaan. Pihassa on vanha aittarakennus, puinen huvilarakennus vuodelta 1897, kiviavetta, myöhemmin talli, vuodelta 1837 ja tiilinavetta vuodelta 1895. Maakunnallisesti arvokas. *Inventoitu 1978.*

Komea päärakennus on pihapuuston suoja-sa. Tilalle johtavan puukujan pientareet ovat pienimuotoisia kukkivia ketoja, niitto tarvittaessa säilyttää kukkaloiston.

Sahalahdentien ja Kerppolantien risteyksessä Eetulan talo on kulttuurihistorillisesti ja maisemallisesti merkittävä. Inventoimatta.

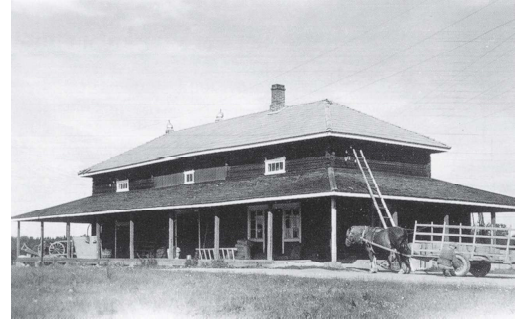
Muutaman talon ryhmän muodostavat Kuusela, Ilomäki ja Koivula. Pihapiireissä on joitakin vanhoja rakennuksia. Koivulan pihassa on vanhan näköinen, hyvin luonteensa säilyttänyt torppa. Rakennukset on inventoimatta.

Pelisalmen siirtolohkare

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentaminen sopii maisemallisesti parhaiten Sahalahdentien pohjoispuolella olevien pienialaisten peltöjen reunamille.

Kerppolan vanhasta riihestä on purettu katos. Riihi ja muut talousrakennukset näkyvät hyvin Sahalahdentieltä. Kuvälähde: Kangasala-Seura

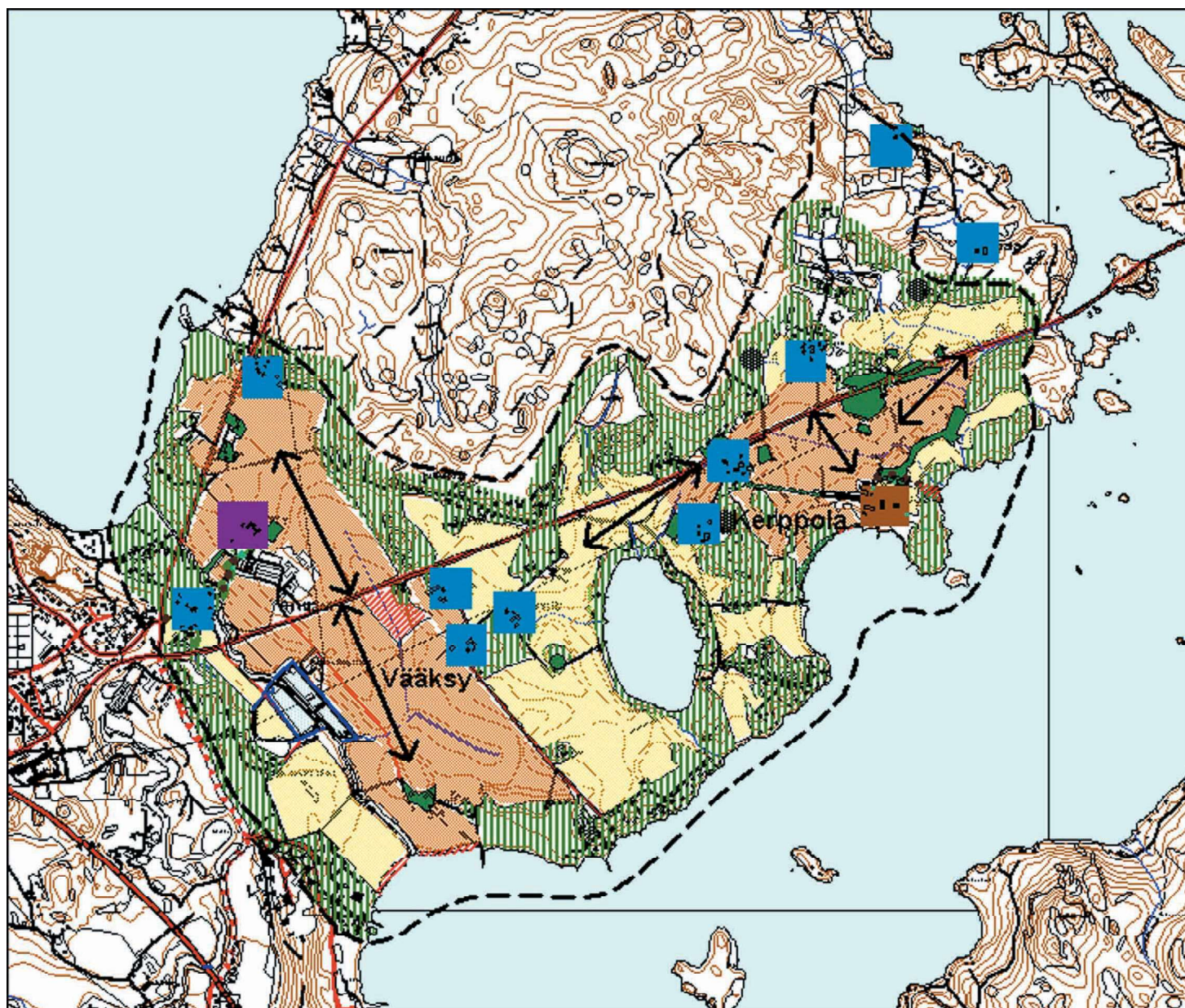

Eetula

Koivulan torppa.

8a. VÄÄKSY-KERPPOLA KULTTUURIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä		Säilytettävä isoajan aikainen tielinjaus
	Maisema-alueen raja		Valtakunnallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisemallisesti arvokas alue / ei uudisrakentamista		Maakunnallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisemallisesti merkittävä alue / hienovar. rak. mahd.		Inventoitava rakennus
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna		Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
	Maisemallisesti merkittävä niitty tai laidun		
	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot selvítettävä ensin		
	Hoidettava peltosaareke		
	Hoidettava puukujanne		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:25 000

8b. MAJAALAHDEN KULTTUURIRIMAISEMA

MERKINTÖJEN SELITYKSET

	Maisema-alueen raja		Paikallisesti arvokas rakennus tai rakennusryhmä
	Maisemallisesti merkittävä alue / hienovar. täyd. rak. mahd.		Inventoitava rakennus
	Tärkeä avoimena pidettävä näkymä		Maiseman kannalta rakentamiseen sopiva alue
	Luetteloitu perinnebiotooppi		Säilytettävä / istutettava reunapuusto
	Maisemallisesti merkittävä niitty tai laidun		Säilytettävä isojaon aikainen tielinjaus
	Maisematilaa rajaava säilytettävä reuna		
	Hoidettava peltoosaareke		
	Harvennettava kasvillisuus / luontoarvot selvittävä ensin		

SUOSITUKSET JA OHJEET 1:20 000

Kyläläisten kertomaa

Kyläläiset olivat huolissaan uudesta kevyenliikenteenväylästä.

Mahdollisuudet ja uhat

Suunnitteilla oleva kevyenliikenteenväylä saattaa uhata kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokasta Kerppolan tila- ja maisemakokonaisuutta, etekin Eetulan tilan läheisyydessä olevia pienempiä pihapiirejä. Linjauksen siirtämistä Sahalahdentien pohjoispuolelle kannattaa tutkia.

Majaalahti

Alueen asutus on ilmeisesti varsin nuorta, sillä Majaalahti on Heponiemen talojen takamaita, myöhemmin torppareiden asutusseutua. Maisema on edelleen melko metsäistä, vaikka entiset metsämaat on raivattu pelloiksi. Suuria peltoaukeita ei kuitenkaan ole.

Rakennukset sijoittuvat hiekkatien varteen, joka kiertää mäkisessä maastossa Längelmävedestä pistävän lahden, Majaalahden. Lahden muoto ei ole muuttunut sitten 1700-luvun lopun isojakokartassa näkyvän muodon. Asutus on harvaa ja vanhat rakennukset ovat hävinneet maisemasta. Maisemallisesti merkittävimpiä ovat Majaalahden rannoilla olevat tilat.

Luontoarvot

Majaalahden pähkinälehto on maakunnallisesti arvokas lehto (Kangasalan luontokohteet 1986/ Seutukaavaliitto, Pirkanmaan ympäristökeskuksen luontotyyppiinventointi 1999). Uiheron kallioketo on maakunnallisesti arvokas luetteloitu perinnebiotooppi. Pohjanvuoren puronnotko on paikallisesti arvokas lehto (Kangasalan luontokohteet 1986/ Seutukaavaliitto).

Majaalahti-Pihovuori alueella on gabro/dioriittialueita, joilla kasvaa lehtomaista kasvillisuutta. Kasvillisuus tulisi inventoida tarkemmin kyseisellä alueella etenkin, jos sinne ollaan osoittamassa uudisrakentamista (Hellevi Salonen 1991). Marja Nuottajärvi on tutkinut kesällä 2001 joitakin alueita Majaalahdessa.

Osa Uiheron kalliokedon perinnebiotoopista on umpeutunut ja se kannattaisi kunnostaa. Pirkanmaan ympäristökeskuksesta voi kysyä tarvittaessa sekä inventointi että niitto- / raivausapua.

Uiheron kallioketo. Valtalajeja ovat häränsilmä, mäkitervakko, ahomansikka ja huopakeltano.

Majaalahden kumpuilevaa maisemaa. Kuva: M-K Rahkoma

Rakennettu ympäristö

Majaalahden koulu joka on rakennettu 1952-53, on säilyttänyt hyvin lähes alkuperäisen asunsa. Koulu toimii kylälaisten kokoontumispaikkana. Inventoitu 1999. R,H, M/ paikallisesti merkittävä

Majaalahden koulu. Kuva Petri Eklund, 1999

Muita inventoituja on Kumpula, joka on rakennettu 1939. Se on Majaalahden vanhimpia säilyneitä rakennuksia. Tontti on lohkottu Heponiemen Estolasta. Inventoitu 1999.

Jätehuoltopiste Majaalahden pohjoispuolella olisi hyvä maisemoida esim. aitauksella tai istutuksin.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentaminen sopisi maisemallisesti ja liikenneyhteyksien kannalta parhaiten Sahalahdentien ja Majaalahdentien risteuksen lähetyillä olevien pienialaisten peltöjen yhteyteen.

Kylälaisten kertomaa

Kyläläiset kertoivat perinteisistä tapaamispaikoista esim. kivikkoisesta Pirunniemestä, jossa on myös luola. Muita kokoontumispaikkoja ovat olleet Pihonvuori, jossa on ollut tanssipaiikka, sekä Pohjanvuori, josta on aikoinaan näkynyt Majaalahdelle. Eräs majaalahtelainen ehdotti, että vanhat kärry- ja talvitiet voitaisiin kunnostaa vaikka yhteistyössä kylälaisten kesken virkitysreiteiksi, jotka samalla kertoisivat kylän historiasta.

Mahdollisuudet ja uhkat

Viljelyn väheneminen uhkaa pelto- ja niittyalueita.

Raikun VPK-vaja ylhäällä vasemmalla ja Heponiemen oikealla, Iharin VPK-vaja alhaalla,

3.5.9 Heponiemi-Raikku-Ihari

Heponiemi-Raikku-Ihari kulttuurimaisema-alue sijaitsee Kangasalan kirkonkylän itäpuolella.

Alueeseen kuuluvat kylät sijaitsevat Heposelän ja Raikunjärven ympärillä muodostaen maisemaltaan samantyyppisen järven rannoille sijoittuvan kumpareisen ja osittain jyrkkärinteisen viljelymaiseman. Ihari muodostuu Keljon ja Monikkalan kylistä. Raikun ja Heponiemen lisäksi alueella on myös pienempiä kyliä, kuten Parvela ja Paalila.

Heponiemi ja Raikku kuuluvat Heposelän-Raikunjärven kulttuurimaisema-alueeseen, joka on luetteloitu Pirkanmaan kulttuurihistorialliseksi kohteeksi. Iharin kulttuurimaisema on myös Pirkanmaan kulttuurihistorialliseksi kohteeksi.

Erityispiirteenä on, että joka kylässä on säilynyt VPK:n vaja.

Heponiemi

Heponiemi sijaitsee Längelmäveden ja Heponselän välisellä kannaksella Kangasalan itäpuolella.

Heponiemeä vastapäätä Lahdentien eteläpuolella on Vehoniemenharju, jonka tornista avautuu näkymät Heponiemen laajoille peltoaukeille.

Heponiemen kylästä on ensimmäinen asiakirjamerkintä vuodelta 1441. Heponiemi on syntynyt vanhan vesireitin varrelle, Längelmäveden Kylänlahden rantaan. Kaivannon padon murtuminen 1830 aiheutti veden pinnan laskemisen, jolloin mm. Heponiemessä paljastui reheviä peltoalueita käyttöön. Maatalous onkin ollut pääelinkeinona tiloilla jo satoja vuosia.

Vuoden 1540 maakirjan mukaan Heponiemessä oli 12 taloa: Huikko, Kärki, Melkas, Pöysti, kolme Rankua, kaksi Talosta ja kolme Tuottista. Joidenkin nimimuutosten ja yhdistämisen jälkeen kylässä oli vuonna 1681 Estola, Jussila, Laurila, Rekola, Hallila ja Huikkola. Melkas on erotettu uudestaan Huikkolasta v.1762 itsenäiseksi. Kärki itsenäistyi Hallilasta v. 1726. Kahtia ovat 1700-luvulla jakautuneet Rekola, Jussila, Estola ja Laurila. Jussilan toinen puolikas sai nimen Tuomola.

Vielä 1800-luvun loppupuolella Heponiemen vanha kylä oli erittäin tiiviisti rakennettu raittikylä, jossa talojen asuintontit sijaitsivat yläraitin ja alaraitin välillä ”kuin pilttuut tallissa”. Kylärakenne säilyi 1900-luvun alkuun, jolloin joitakin taloja ruvettiin siirtämään sivumalle kylästä, viimeisin on siirretty vasta 1940-luvulla.

Heponiemen ryhmäkylä

Heponiemen vanhan kylän paikka hahmotuu edelleen avoimessa peltomaisemassa kylämäisenä rykelmänä. Avoimet laajat peltoaukeat reunustavat kylää ja avaavat näkymiä järvien selille. Erilliset tilat sijoittuvat kauniisti peltoaukeiden reunoille. Heponiemen maisematilaa rajaa pohjoisesta vahva luode-kaakkoissuuntainen metsäselänne. Pelloilla sijaitsevat VPK-vaja sekä ladot ovat paikallisen kulttuurimaiseman kannalta keskeisiä. Vanhat tielinjaukset ovat säilyneet hyvin ainakin isojaon ajoilta lähtien.

Heponiemen maisemaa hallitsevat laajat peltoalueet ja pitkälle siintävät näkymät. Vanhan kylän paikalla, Heponiementien ja Längelmäveden välissä, on edelleen vielä kolmen tilan rakennuksia todennäköisesti alkuperäisillä paikoillaan. Jussila ja Rekolan vanha päärakennus ovat tiiviin kylätontin kohdalla, Tuomaala on aina ollut hiukan etäämmällä kylätontin laidalla mäen päällä.

Vanhan kylätontin alue erottuu edelleen maisemassa melko hyvin säilyneenä kokonaisuutena runsaine rakennuksineen. Uusia tilakokonaisuuksia keskeisillä viljelyaukeilla ja vanhan kylän läheisyydessä ei ole lainkaan.

Arkeologiset löydöt

Heponiemestä on tehty Mäki-Laurilan tilalta useita kivikautisia irtolöytöjä ja Rekolan tilalta rautakautinen irtolöytö, keihäänkärki.

Luontoarvot

Alueella on EU:n Natura 2000-ohjelmaan kuuluva Hepomäen-Kalkunvuoren lehto, jota asiantuntijat pitävät Kangasalan arvokkaimpana lehtona. Se on rauhoitettu 1994 luonnonsuojelulain nojalla.

Längelmäveden rannalla Ohulahdessa sijaitsee Hämysaaren haka, joka on luetteloitu perinnemaisema. Se muodostuu havu- ja lehtipuuhaasta, rantaniitystä sekä kalliokedosta. Alueella on joitakin huomionarvoisia lajeja. Hämysaaren hakaan liittyy myös kaunis maisemakokonaisuus; Ohulahden rantaniitty ja rantatie, jolla on arvoa paikallisena perinnemaisemana.

Rakennettu ympäristö

Jussilan päärakennuksen iästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta se on todennäköisesti 1800-luvun lopulta. Sitä on jatkettu v.1934. Navetta ja talli ovat 1900-luvun alusta, sauna ja aitta –20-30-luvulta. Pihapiirin rakennukset muodostavat nurkista avoimen neliömäisen umpipihan. Päärakennukseen on tehty joitakin julkisivua muuttavia korjauksia. H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Soranottoalueet näkyvät maisemassa kauas ja niiden maisemoiminen kannattaisi aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kuva Ohulahdelta

Jussilan pihapiiri. Jussilan talo on vanhalla paikallaan kylätontilla. Kuva Petri Eklund, 1999

Rekolan ja Tuomaalan vanhat asuinrakennukset ovat historiallisesti ja maisemallisesti merkittäviä kohteita, joilla on myös rakennushistoriallista arvoa alkuperäisen luonteensa johdosta. Valitettavasti rakennukset ovat tyhjiillään. Kylätontin historian ja luonteen säilymisen kannalta rakennusten korjaaminen olisi toivottavaa. Kumpakaakaan ei ole inventoitu.

Kauppala on rakennettu vuonna 1910. Se sijaitsee myös vanhalla kylätontilla, satulan rinteessä. Siinä on toiminut kauppa 1920-luvulle. Tila on näkyvällä paikalla Heponiementien vieressä. V.1975 rakennettu lisäsiipi ei näy tielle. Pihassa on vanha aitta. H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Kylätontin reunoilla on vanhaa mäkitupa-asutusta jossa torpat ovat alkuperäisillä paikoillaan. Ne ovat edelleen pieniä rakennuksia, mutta muuten niiden luonne on muuttunut. Talot ovat satularinteen yläreunassa, torpat alareunassa. Notkelma on aikoinaan ollut veden peitossa.

Vanhan kylän rakennuskantaa voisi ottaa esiin kasvillisuutta harventamalla. Heponiemen kylä on aikanaan sijainnut aivan järven tuntumassa ja tästä on kyläläisten kertoman mukaan merkkeinä löytyneet katiskat ja "vanhan rannan" nuotiopaikat. "Vanhaan rantaan" voisi tehdä pienen kulttuuritutkimuspolun.

Heponiemessä on vanha VPK:n vaja. VPK on perustettu v.1883, vaja on uudempi, todennäköisesti 1900-luvun puolivälin tienoilta. Se on siirretty alkuperäiseltä paikalta kylätontilta v.1983 hiukan etäämmälle vastapäätä vanhaa kylätonttia. Sen sijainti avoimessa pelto- maisemassa teiden risteyksessä keskeisellä paikalla muodostaa siitä merkittävän maamerkin. H,M/paikallisesti arvokas.

Kyläläiset ovat yhteisvoimin pitäneet rakennuksen kunnossa ja sille on pidetty kesällä 2001 kunnostustalkoot. Kate tulisi jatkossakin pitää edelleen päreenä. Maalityyppinä kannattaa käyttää aitoa keittomaalia joka kuluu kauniisti ja edistää rakennuksen maisemallista arvoa. Rakennuksessa kiinni oleva kasvillisuus tulisi säännöllisesti niittää.

Peltoaukean pohjoispuoliskolla vanhasta kylästä siirretyt kantatilat sijaitsevat aukealla olevilla peltokumpareilla ja metsäselänteiden reunoilla.

Huikkola, joka on vanha kantatila, on peltokumpareella avoimessa pelto- maisemassa Heposeläntien varressa. Tilan rakennukset näkyvät useasta suunnasta Heponiemeä. Alkuperäisessä asussa oleva asuinrakennus on rakennettu v. 1909-11. Se on hirsipinnalla joka on punamullan värinen, peiterimoitetut päätykolmiot ovat keltamullan väriset. Navetta on vuodelta 1927. Pihassa on ollut erilliset mies- ja karjapiha, joita ei enää ole. Rakennukset sijoittuvat kuitenkin tontille neliömäisesti. R,H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Huikkolan tilalla toimii ratsastustallit

Yli-Melkas, joka on Melkkaasta v.1794 jaettu toinen puolikas, on rakennettu 1900-luvun alussa, mutta uusittu perusteellisesti 1960-luvulla. Navetta on vuodelta 1928. Heposeläntien varressa olevan tilan rakennukset ovat pihapuuston suojassa, piharakennukset näkyvät tieltä pohjoisesta päin. Rakennukset ovat tontilla L:n mallisesti. Historiallisesti/maisemallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Huikkola navetta Kuva Petri Eklund, 1999.

Ali-Melkas, Melkkaan toinen puolikas, on metsän reunassa Heponiementien varressa. Tien ja metsän välinen avoin tila on umpeutumassa. Asuinrakennus, joka on vuodelta 1905-10, on säilyttänyt hyvin vanhan luonteensa. Sauna, varasto ja navetta ovat 1950-60-luvulta, riihi ja liiteri ovat vanhempia. Piharakennukset ovat tontilla hajotetusti. R,H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Heponiemen Ali-Melkas, kuva Petri Eklund, 1999

Rekola, joka on vanha kantatila, rakennettiin n. 1 km:n päähän vanhalta kylältä metsäiseen rinteeseen avoimen peltoalueen luoteiskulmaan vuoden 1941 aikana. Aitta on 1800-luvulta, pihapiirin muut rakennukset on rakennettu 1950-luvun molemmin puolin. Päärakennuksen rappaus sai peltikuoren v.1975. Rakennukset ovat puuston ympäröimiä, mutta pilkahtavat kuitenkin sieltä täältä avoimen peltomaiseman takareunassa. Historiallisesti/maisemallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Pohjoisen puoleisen peltoaukean tiloja ympäröivät pellot ovat keskeisiä avotiloja sekä tieltä avautuvat näkymät järvelle tärkeitä. Osa näkymistä on umpeutumassa. Pellot tulisi säilyttää viljelyssä ja avoimet järvinäkymät tulisi pitää säännöllisillä raivauksilla auki.

Mäki-Laurilan rakennukset Kuva Petri Eklund, 1999

Mäki-Laurila, Heponiemen kantatilan toinen puolikas, on rakennettu v.1921 Parvelantien varteen metsän reunaan. Tila on kumpuilevassa maisemassa yksittäistilana. Tilalta avautuu kaunis näkymä viljelyaukeiden yli Kylänlahdelle. Asuinrakennus on alkuperäisessä asussa. Pihapiirissä on lisäksi vaarinpirtti ja aitta sekä tien toisella puolella sauna ja riihi. Pihapiirin rakennukset ovat 1930-40-luvulta. R,H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Mäki-Laurila muodostaa yhdessä luetteloidun Hämymäsaaren haan ja Ohulahden rantaniityn kanssa paikallisesti merkittävän kulttuurimaiseman. Maisema kuuluu osittain Parvelan kylään.

Peltojen toivoisi säilyvän viljelyssä. Ohulahden rantaniittyä ja rantatietä olisi hyvä hoitaa riittävästi säännöllisesti tai laiduntamalla.

Hämysaaren haan hoitosuosituksena on edelleen laidunnuksen jatkaminen sekä pensaiden kevyt raivaus

Kylä-Laurila on vanhan kylätontin eteläpuolisella ns. uudella viljelyaukealla (Kaivannon kanavan murruttua syntynyt peltoaukea). Yksittäistila sijaitsee aivan Heposelän rannassa, Heposelän ja Salmenperän välisellä kannaksella, joita yhdistää tilan eteläpuolella virtaava oja. Pohjoisen puolella oleva peltorinne on melko jyrkkä. Koivukujan päässä oleva vaalea asuinrakennus on rakennettu v.1920. Pihapiiriin muut, punamullan väriset rakennukset, ovat 1930-50-luvuilta. Rakennuksiin ei ole tehty luonnetta muuttavia korjauksia. R,H,M/paikallisesti arvokas. Inventoitu 1999.

Rakennuksia korjattaessa tulisi käyttää perinteisiä materiaaleja ja menetelmiä, sekä säilyttää nykyiset värit.

Ympäröivät pellot pysyvät toivottavasti viljelyssä. Nykyisiä avoimia näkymiä järvelle kannattaa ylläpitää raivaamalla tarvittaessa rantapuustoa. Koivukujaa tulisi hoitaa niittämällä niiden alta vesakkoa ja ruohovartista kasvillisuutta. Tarpeen vaatiessa voidaan uusia joko vähitellen (huonokuntoiset pois ja uusi tilalle) tai kerralla kaikki.

Salmenperän yhteinen veneranta on paikallinen kokoontumispaikka. Veden ollessa korkealla pääsee Heposelältä kanooteilla ja soutuveneillä Längelmävedelle.

Heposelän kylän eteläpuolisilla pelloilla on maisemallisesti keskeisesti muutama vanha lato. Rakennusten säilyminen maisemassa olisi toivottavaa. Harmaantuneiden latojen tulisi antaa olla harmaina, laudoituksia uusittaessa kannattaa käyttää esim. lautaa jostakin purettavasta vanhasta harmaantuneesta rakennuksesta.

Kylä-Laurila järvenrantamaisemassa koivukujineen. Kuva Petri Eklund, 1999

Muita inventoituja kohteita ovat Kärki ja Lato-suo, jotka ovat tyyliltään jälleenrakennuskauden taloja.

Suosituksia uudisrakentamiselle

Uudisrakentaminen tulisi ohjata Heponiemen vanhan kylän alueelta ja sitä ympäröiviltä avoimilta peltoalueilta esimerkiksi Vahonmäen lounaisrinteille, metsän reunaan. Reunapuustoa tulee säilyttää uudisrakentamisen yhteydessä.

Hepomäki-Kalkunvuori metsärinteille, eikä niiden yhteydessä oleville pienille peltoaloille tule rakentaa, sillä ovat arvokasta lehtoaluetta. Uudisrakentaminen sopisi maiseman kannalta esimerkiksi Riipiloukkaan metsiköiden rajaamalle pienelle kesantoalueelle.

Kyläläisten kertomaa

Vanhan rantaviivan etsiminen ja vanhojen nuotiopaikkojen merkitseminen kiinnosti Heponiemeläisiä. Samoin Salmenperän ja Heposelän vesiyhteyden kehittäminen veneilykäyttöä ajatellen mainittiin. Muutamia yksittäisiä uudisrakentamispaikkoja ehdotettiin Salmenrantaan ja Heposelälle viettävien peltojen pienille metsäsaarekkeille. Keskeiselle peltoalueelle ehdotetut paikat edellyttävät tarkempaa tutkimista kaavoituksen yhteydessä.

Mahdollisuudet ja uhkat

Rakentamisen ohjaus kaavoituksella sekä perinteiseen tyyliin sopiva rakentamistapa mahdollistavat kulttuurimaiseman säilymisen.